

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПОНИК ЄВГЕНІЯ АНАТОЛІЇВНА

Допускається до захисту:

завідувач кафедри політології

та державного управління

д.політ.н., професор

Чальцева О.М.

« ____ » _____ 20__ р.

**ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ: МЕХАНІЗМИ ТА
ІНСТРУМЕНТИ ЗАЛУЧЕННЯ МЕШКАНЦІВ ГРОМАДИ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

Польовий М.А., д. політ. н.,
професор кафедри політології
та державного управління

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: ____ (підпис) _____

АНОТАЦІЯ

Поник Є.А. Громадська участь у місцевому розвитку: механізми та інструменти залучення мешканців громади – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2025.

Ціллю магістерського дослідження є визначення ефективності механізмів та інструментів залучення мешканців громади до місцевого розвитку, чинників впливу та розроблення рекомендацій для регіональної влади щодо підвищення ефективності участі громадськості в управлінських процесах і місцевому розвитку.

Розв'язання визначеної мети та поставлених завдань стало можливим за допомогою поєднання загальнонаукових (аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний підхід, структурно-функціональний підхід), емпіричних (контент-аналіз, івент-аналіз) та спеціальних (компаративний метод, case-study, SWOT-аналіз) методів дослідження, які дозволять проаналізувати, як концептуальні засади, так і практичні прояви громадської участі.

У результаті проведеного дослідження визначено рівень ефективності механізмів та інструментів громадської участі в територіальних громадах Вінницької області. Встановлено проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з громадськістю. На основі отриманих результатів вироблено практичні рекомендації щодо активізації участі громадськості та сформульовано методичні вказівки щодо вибору та застосування ефективних інструментів громадської участі. Підсумком дослідження є підготовка рекомендацій для регіональної влади щодо підвищення ефективності участі громадськості в управлінських процесах і місцевому розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні пояснювальної концепції взаємозалежності між ефективністю механізмів та інструментів громадської участі й рівнем активності самої громадськості, що дозволяє по-новому оцінити чинники результативності місцевої демократії. Такий підхід забезпечує комплексне бачення проблеми та створює підґрунтя для формулювання більш дієвих рекомендацій щодо вдосконалення механізмів залучення мешканців до місцевого розвитку.

Ключові слова: громадська участь, місцевий розвиток, інструменти участі, механізми взаємодії, територіальна громада, локальна демократія, залучення громадськості.

Бібліограф.: 56 найм.

ABSTRACT

Ponyk Ievgeniia. Public participation in local development: mechanisms and tools for involving community residents – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Qualification work for the degree of Master's Degree in speciality 281 Public Management and administration. Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The purpose of the master's research is to determine the effectiveness of mechanisms and tools for involving community residents in local development, factors of influence and the development of recommendations for regional authorities to increase the effectiveness of public participation in management processes and local development.

The solution of the defined goal and tasks was made possible by combining general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction, system approach, structural-functional approach), empirical (content analysis, event analysis) and special

(comparative method, case study, SWOT analysis) research methods, which will allow analyzing both conceptual principles and practical manifestations of public participation.

As a result of the conducted research, the level of effectiveness of mechanisms and instruments of public participation in territorial communities of Vinnytsia region was determined. Problematic aspects of establishing interaction between public administration bodies and the public were identified. Based on the results obtained, practical recommendations were developed to increase public participation and methodological guidelines were formulated for the selection and application of effective instruments of public participation. The result of the research is the preparation of recommendations for regional authorities to increase the effectiveness of public participation in management processes and local development.

The scientific novelty of the study lies in the improvement of the explanatory concept of the interdependence between the effectiveness of mechanisms and tools of public participation and the level of activity of the public itself, which allows for a new assessment of the factors of the effectiveness of local democracy. Such an approach provides a comprehensive vision of the problem and creates a basis for formulating more effective recommendations on improving the mechanisms of involving residents in local development.

Key words: public participation, local development, participation tools, interaction mechanisms, territorial community, local democracy, public engagement.

Bibliography: 56 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ.....	12
1.1 Громадська участь, як чинник забезпечення ефективності місцевого розвитку.....	12
1.2 Нормативно-правове забезпечення участі громадськості у місцевому розвитку.....	18
1.3 Закордонний досвід використання механізмів взаємодії органів публічного управління з громадськістю.....	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФОРМ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У РОЗВИТКУ ГРОМАД ВІННИЧЧИНИ.....	28
2.1 Механізми та інструменти залучення мешканців громад Вінницької області до місцевого розвитку; місцеві акти, що регулюють їх застосування.....	28
2.2 Аналіз дієвості форм громадської участі у Вінницькій міській територіальній громаді.....	35
2.3 Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з громадськістю.....	45
РОЗДІЛ 3 ЕФЕКТИВНА УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ.....	51
3.1 Активізація участі громадськості у місцевому розвитку.....	51
3.2 Методичні рекомендації щодо вибору та застосування ефективного інструментарію залучення громадськості до прийняття рішень.....	56
3.3 Розвиток та підтримка дієвих інструментів громадянської участі в системі регіональної політики.....	61
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток форм громадської участі у місцевому розвитку є надзвичайно актуальним питанням, оскільки саме від рівня залученості мешканців залежить ефективність управління територіальними громадами, прозорість ухвалення рішень і демократичний характер взаємодії між владою та суспільством. У контексті реформи децентралізації, яка змінила архітектуру місцевого самоврядування та передала громадам значні фінансові й управлінські ресурси, участь громадськості стає не лише правом, а й необхідною умовою забезпечення сталого та збалансованого розвитку територій.

Сучасні виклики, такі як війна, внутрішня міграція, зростання соціальних потреб населення, дефіцит ресурсів та потреба у швидких управлінських рішеннях, посилили значення громадської участі як інструменту формування довіри, мобілізації локальних ініціатив і вироблення ефективної публічної політики. Дієвість механізмів залучення громадян безпосередньо впливає на здатність органів місцевого самоврядування враховувати запити різних соціальних груп, забезпечувати підзвітність влади та створювати умови для партнерської взаємодії в громаді.

Водночас ефективність застосування інструментів участі залежить не лише від їх нормативного закріплення, але й від активності самої громади, доступності процедур, культури діалогу та спроможності органів влади організовувати якісний зворотний зв'язок. Тому аналіз механізмів та інструментів громадської участі є важливим для виявлення бар'єрів, що перешкоджають залученню громадян, а також для розробки рекомендацій, спрямованих на підвищення їх ефективності та стимулювання активної громадянської позиції мешканців у процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

Стан наукової розробки теми. Проблематика громадської участі у місцевому розвитку посідає вагоме місце у сучасних наукових дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. На рівні загальнотеоретичних засад питання співвідношення влади, громади та взаємодії між ними розглядається у

працях класиків суспільної думки - Т. Гоббса, Дж. Локка, Г. Гегеля, А. Сен-Сімона, Н. Макіавеллі та ін.[7], які сформували ідейну основу сучасного розуміння громадянського суспільства та ролі громадськості у врядуванні. Ключовою теоретичною моделлю, яка вплинула на подальші дослідження партисипації, стала «драбина участі» Ш. Арнштайн, що дає змогу диференціювати реальні можливості громадськості впливати на процеси ухвалення рішень.

У працях українських дослідників В. Бакуменка, С. Телешуна, Р. Войтович, В. Нестерович, О. Руденко, О. Школьної та ін. розглядається інституційне забезпечення участі громадян, вплив громадськості на прийняття рішень, роль органів місцевого самоврядування у створенні умов для взаємодії з нею [20].

Водночас, попри значний науковий інтерес, ряд аспектів проблеми залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, не повною мірою опрацьовано питання практичної ефективності різних механізмів залучення громадськості на рівні територіальних громад, особливо малих та достатнього рівня їх регламентувань в місцевих нормативних актах; недостатньо уваги приділено питанню ефективної комунікації між органами місцевого самоврядування та населенням громади, причинам низького рівня активності громадськості, потребам в ефективному поєднанні традиційних інструментів локальної демократії з цифровими в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є визначити ефективність механізмів та інструментів залучення мешканців громади до місцевого розвитку, оцінити їх дієвість та розробити рекомендацій для регіональної влади щодо підвищення ефективності участі громадськості в управлінських процесах і місцевому розвитку.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- розкрити теоретико-методологічні засади участі громадськості у місцевому розвитку, з'ясувавши сутність громадської участі як чинника ефективного управління територіальними громадами;

- проаналізувати нормативно-правове забезпечення участі громадськості в Україні, визначивши ключові законодавчі акти та регуляції, що формують правові умови для залучення мешканців до процесів місцевого розвитку;
- дослідити зарубіжний досвід взаємодії органів публічної влади з громадськістю, виокремивши ефективні механізми та інструменти, які можуть бути адаптовані в українському контексті;
- оцінити чинні механізми та інструменти громадської участі у територіальних громадах Вінницької області, проаналізувавши їх нормативне підґрунтя та практику застосування;
- дослідити рівень дієвості та результативності форм участі громадськості у Вінницькій міській територіальній громаді, визначивши ключові успіхи, обмеження та потреби в удосконаленні;
- виявити проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з громадськістю;
- виробити практичні рекомендації щодо активізації участі громадськості у місцевому розвитку;
- сформулювати методичні вказівки щодо вибору та застосування ефективних інструментів громадської участі;
- запропонувати шляхи розвитку та підтримки дієвих механізмів громадянської участі в регіональній політиці, сформулювавши рекомендації для регіональної влади щодо підвищення ефективності участі громадськості в управлінських процесах і місцевому розвитку.

Об'єктом дослідження є процес громадської участі у місцевому розвитку.

Предметом дослідження виступають механізми та інструменти залучення мешканців громади до процесів прийняття рішень і реалізації ініціатив місцевого розвитку.

Методи дослідження. Розв'язання визначеної мети та поставлених завдань стало можливим за допомогою поєднання загальнонаукових (аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний підхід, структурно-функціональний підхід), емпіричних (контент-аналіз, івент-аналіз) та спеціальних

(компаративний метод, case-study, SWOT-аналіз) методів дослідження, які дозволять проаналізувати як концептуальні засади, так і практичні прояви громадської участі.

Загальнонаукові *методи аналізу і синтезу* застосовувався для дослідження: теоретичних підходів до визначення сутності громадської участі, її змісту, ролі у системі місцевого розвитку та розуміння інтегрованих категорій, які досліджувались; нормативно-правових актів, що регламентують форми та механізми участі громадськості в Україні та на місцевому рівні; існуючих форм і методів партисипації в територіальних громадах Вінниччини та проблемних аспектів діючих механізмів громадської участі. За допомогою *індуктивного методу* узагальнено практики застосування інструментів участі у громадах Вінницької області - від локальних ініціатив до консультативно-дорадчих органів, а також виявлено найпоширеніші бар'єри залучення громадян на основі вивчення конкретних громад. *Дедуктивний метод* дав змогу пояснити причини низької ефективності деяких механізмів участі, виходячи з загальних закономірностей функціонування систем місцевого врядування. *Системний метод* дав змогу охарактеризувати громадську участь, як елемент системи місцевого самоврядування, що взаємодіє з політичними, правовими, соціальними та управлінськими складниками, а також розглядати інструменти участі, як взаємопов'язані елементи системи взаємодії влади й громади, що мають свою функціональну логіку. *Структурно-функціональний метод* дозволив розглянути окремі елементи механізмів участі через їх функціональне призначення. У роботі він застосовувався для вивчення структури інструментів громадської участі, визначення функцій кожного інструменту, аналізу функціональних недоліків у застосуванні певних механізмів.

Контент-аналіз застосовано при аналізі змісту стратегічних документів; вивченні положень та оцінці текстів нормативних документів про застосування електронних петиції, консультації, громадські слухання та інших інструментів залучення громадськості, оприлюднені на офіційних сайтах громад. Для аналізу дієвості конкретних інструментів участі громадськості у місцевому розвитку (громадських слухань, місцеві ініціативи, конкурси проектів бюджету

громадських ініціатив), які демонструють, як на практиці реалізуються механізми участі використано *івент-аналіз*.

Компаративний аналіз застосовувався у розділі щодо закордонного досвіду під час порівняння американської, скандинавської, західноєвропейської та східноєвропейської моделей співпраці влади та громадськості для аналізу подібностей і відмінностей у застосуванні інструментів (партисипативне бюджетування, цифрові платформи участі, громадські асамблеї). *Метод case study* застосовано під час аналізу форм участі громадськості у Вінницькій міській територіальній громаді та дієвості інструментів участі на рівні окремих громад Вінницької області. *SWOT-аналіз* допоміг визначити стимули і перешкоди залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні та можливості й загрози, які можуть виникнути під час цього процесу, з позиції працівників органів місцевого самоврядування, з метою їх врахування під час налагодження взаємодії.

Гіпотеза дослідження наступна: за умови застосування ефективних методів залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень, а також розвитку й підтримки дієвих інструментів громадської участі в системі регіональної політики, буде забезпечено зростання громадської активності та підвищення результативності участі населення у місцевому розвитку, що проявлятиметься у покращенні якості управлінських рішень та сталому розвитку громади.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні пояснювальної концепції взаємозалежності між ефективністю механізмів та інструментів громадської участі й рівнем активності самої громадськості, що дозволяє по-новому оцінити чинники результативності місцевої демократії. Такий підхід забезпечує комплексне бачення проблеми та створює підґрунтя для формулювання більш дієвих рекомендацій щодо вдосконалення механізмів залучення мешканців до місцевого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в рамках тематичного плану НДР Донецького національного університету імені Василя Стуса – ініціативного

фундаментального дослідження кафедри політології та держаного управління: «Публічна політика і державне управління в умовах війни та повоєнного відновлення України» (реєстраційний номер 0123U101423).

Апробація результатів дослідження. Підготовлено та опубліковано тези на тему: «Розвиток та підтримка дієвих інструментів громадської участі в системі регіональної політики» у збірнику матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень» від 05 листопада 2025 року [33].

Обґрунтування структури роботи, її загальний обсяг. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Містить 3 рисунки, 4 таблиці та 3 діаграми. Загальний обсяг магістерської роботи складає 88 сторінок. Основна частина викладена на 57 сторінках, список використаної літератури містить 56 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ

1.1. Громадська участь, як чинник забезпечення ефективності місцевого розвитку

Становлення демократичної, правової та соціальної держави нерозривно пов'язане з розвитком громадянського суспільства – особливої сфери суспільних відносин, у межах якої громадяни об'єднуються для спільного вирішення суспільно важливих питань, захисту своїх прав і свобод, а також досягнення спільного блага. Ефективне функціонування громадянського суспільства передбачає активну взаємодію громадськості з органами державної влади, місцевого самоврядування, політичними структурами та представниками бізнесу.

Органи місцевого самоврядування у контексті нових викликів, спричинених війною та за умов обмеженості матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів, зосереджують свою діяльність на відновленні територіальних громад, забезпеченні їх сталого розвитку та підвищенні якості життя населення. За таких обставин особливої ваги набуває впровадження ефективних механізмів взаємодії з громадськістю, налагодження зворотного зв'язку для врахування потреб і інтересів різних соціальних груп, а також створення сприятливих умов для активного залучення мешканців до процесів прийняття управлінських рішень.

Участь громадськості у місцевому самоврядуванні може здійснюватися у різних формах і на різних етапах прийняття публічних управлінських рішень, що забезпечує багатовимірність та комплексність процесу залучення мешканців до розвитку громади.

Дослідження поняття громадської участі у місцевому розвитку потребує застосування категоріального підходу, який забезпечує цілісне розуміння

сутності базових понять та явищ, що становлять теоретико-методологічне підґрунтя теми. Категоріальний підхід дозволяє систематизувати наукові уявлення, уточнити зміст ключових понять, виявити взаємозв'язки між ними та уникнути термінологічної невизначеності. У контексті даної проблематики важливо розмежовувати такі категорії, як «громадська участь» та «залучення громадськості», адже саме їхнє коректне трактування дає змогу глибше осмислити механізми і форми взаємодії громадян з органами місцевого самоврядування. Існують різні підходи щодо трактування цих понять, розглянемо деякі з них.

Так, відзначимо, що категорія «громадська участь» розглядається фахівцями, як «система дій, методів, інструментів та механізмів (об'єднаних логікою відповідного алгоритму) участі громадян у визначенні та вирішенні їхніх проблем та авокації інтересів у громаді», а «залучення громадян» ототожнюється із «долученням громадян до ініціатив органів місцевої влади»[47]. Слід підкреслити, що хоча «залучення» та «участь громадян» у місцевому самоврядуванні спрямовані на досягнення спільної мети - поліпшення добробуту громади, їх ініціювання має різну природу. У разі «залучення громадян» ініціатива виходить від органів місцевого самоврядування, тобто рухається згори вниз. Натомість «участь громадян» виникає за ініціативи самих мешканців, і відповідно має рух знизу догори.

Розглянуті категорії повертають нас до поняття «громадськості» та «громадянського суспільства». В науковій літературі «громадянське суспільство» визначається, як розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів [43]. Ще починаючи з епохи Відродження та Нового часу вчені та мислителі приділили значну увагу дослідженню проблем громадянськості та взаємовідносин людини з владою. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили: Т. Гоббс, Дж. Локк, Н. Макіавеллі, Т. Мор, Е. Роттердамський, А. Сен-Сімон.

Так, Г. В. Ф. Гегель звернув увагу на те, що обов'язковим є вступ людей у громадянське суспільство, оскільки лише у ньому правове відношення володіє дійсністю [7].

Найбільш влучне визначення «громадськості», на мою думку, запропонував В. Нестерович: об'єднання фізичних та юридичних осіб приватного сектору, які добровільно долучаються до формування та ухвалення рішень органами публічної влади, а також здійснюють громадський контроль за їх реалізацією з метою захисту прав, свобод і законних інтересів; також він акцентував увагу на те, що це саме активна частина суспільства, яка бере участь у визначенні та впровадженні важливих для громади рішень [20].

Отже, «громадськість» є елементом або складовою «громадянського суспільства»: вона формує його «соціальну базу», тоді як «громадянське суспільство» – це вже інституційно оформлений рівень громадської активності, який має постійну структуру, механізми впливу та правові засади діяльності.

Варто зазначити, що громадськість може долучатися до прийняття управлінських рішень на різних етапах та щодо вирішення різних питань. Також, рівень участі у кожному окремо взятому випадку може відрізнятися залежно від того, наскільки активною та результативною є така участь. Досліджуючи зазначене питання доцільно застосовувати партисипативний підхід, який базується на ідеї активного залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень на всіх етапах - від ідентифікації проблеми та планування до реалізації рішень і контролю за їх виконанням. Сутність цього підходу полягає у визнанні громадян не лише об'єктами управління, а повноцінними суб'єктами, які мають право впливати на визначення пріоритетів місцевого розвитку, формування політик і розподіл ресурсів.

Вперше класифікацію рівнів участі громадян у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку розкрито Шеррі Арнштайн, яка сформувала «драбину громадянської участі», запропонувавши розділити поняття «громадянської участі» на три різних рівні: неучасть, символічні заходи та

громадянська влада, які включають 8 сходинок, рухаючись якими суспільство має можливість піднятися до справжньої громадянської участі (рисунок 1.1).

Рисунок 1.1. «Драбина участі» Шеррі Арнштайн.

Перші два рівні громадської участі фактично означають її імітацію з боку влади, що проявляється у підміні цілей, відсутності альтернативних варіантів рішень, браку зворотного зв'язку та застосуванні маніпуляційних підходів. Такий формат «взаємодії» лише продовжує конфлікти та не задовольняє потреб громадян, а рівень їх реального впливу є майже нульовим [16, с. 62]. Третій і четвертий рівні також відзначаються обмеженими можливостями — громадськість отримує доступ до інформації та може висловлювати думки, однак вплив на рішення залишається мінімальним. П'ятий рівень передбачає часткове врахування позиції громадян, але повноцінна участь фактично починається з шостого рівня. На шостому, сьомому та восьмому рівнях взаємодія стає партнерською, охоплює спільний пошук рішень і навіть ухвалення їх через механізми прямої демократії, що забезпечує максимальний вплив громадськості на управлінські процеси.

В умовах реалізації реформи децентралізації, яка передбачає передачу значної частини повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування, важливо активно залучати мешканців до формування та реалізації місцевої політики та забезпечувати ефективну взаємодію між владою та громадськістю,

що можливо лише за умови впровадження сучасних управлінських підходів, орієнтованих на співпрацю, результативність і підзвітність.

Застосування менеджеріального підходу у сфері публічного управління дозволяє розглядати процес залучення громадян як управлінського ресурсу, який може бути організований, структурований та оцінений відповідно до принципів ефективності, результативності та якості. Цей підхід акцентує увагу на плануванні, координації та оцінюванні механізмів громадської участі, визначенні показників її ефективності та впливу на процес прийняття управлінських рішень. У такому контексті участь громадян розглядається не лише як демократична цінність, а як інструмент підвищення ефективності управління територіальною громадою.

Водночас сучасна практика управління дедалі більше спирається на концепцію “Collaborative Governance” (співпрацювального врядування), яка ґрунтується на принципах партнерства, довіри, взаємної відповідальності та спільного ухвалення рішень. Згідно з даною концепцією, ефективне управління можливе лише за умов, коли представники влади, громадські організації, бізнес і мешканці громади спільно визначають проблеми, напрацьовують рішення та беруть участь у їх реалізації. Такий підхід дозволяє не лише підвищити рівень довіри до органів влади, а й забезпечує сталість прийнятих рішень через їх колективну підтримку та спільну реалізацію.

Ефективність громадської участі значною мірою залежить від чіткої регламентації форм та методів залучення, зрозумілих процедур і законодавчого забезпечення. На практиці залучення громадян здійснюється через різні методи участі, які відображають рівень їхнього впливу на управлінські процеси (таблиця 1.1).

Так, перший рівень передбачає інформування громадян про діяльність органів влади, управлінські послуги чи події. Другий рівень - це зворотний інформаційний зв'язок, який дає можливість громадянам реагувати на дії влади та висловлювати свої думки. Наступним етапом є діалог із громадою, що передбачає активний обмін позиціями та розробку спільних рішень. На рівні партнерства громада бере участь у спільній відповідальності за ухвалені рішення. Найвищим рівнем є громадське управління, засноване на принципах

прямої демократії, коли громадяни безпосередньо впливають на формування політики та розподіл ресурсів [13, с.16].

Таблиця 1.1

Рівні та методи участі громадськості у місцевому самоврядуванні.

СПОСТЕРІГАЧ/ВІДСУТНІЙ	РОЛЬ ЧЛЕНА ГРОМАДИ	Перший рівень – Надання інформації. Орган влади інформує громадян про власні дії, не звертаючи увагу громадську думку. Інформація може бути неповною. Отримання інформації у разі можливості доступу та зацікавленості. Ймовірні протестні виступи спровоковані відсутністю коментарів стосовно тієї чи іншої інформації.
		Другий рівень – Інформаційний зв'язок з громадянами. Надання інформації з одночасним відстеженням реакції, наявність зворотнього зв'язку. Тут ще можлива критика та протести. Органи влади не лише інформують, а й цікавляться реакцією та проводять роз'яснення.
		Третій рівень – Діалог з громадянами. Влада не лише відстежує зворотню реакцію громадян, але й враховує її в плануванні подальших дій. Ведеться налагодження комунікації з представниками різних громадських груп. Протести зменшуються.
		Четвертий рівень – Партнерство з громадою Спільна розробка громадськістю та владою рекомендації, їхнє втілення для реалізації місцевої політики. Розвинена співпраця з мережею органів самоорганізації населення.
	ПРОСУМЕНТ	П'ятий рівень – Громадське управління Повний контроль громади за реалізацією програм, спільна участь в здійсненні місцевої влади. Громадяни самостійно вирішують свої питання, використовуючи владу як інструмент реалізації. Це рівень до якого варто прагнути, але до якого фактично не можливо досягти.

Джерело: складено на основі літературних джерел [6].

Залучення громадян до процесів місцевого самоврядування може реалізовуватися через різноманітні форми, передбачені Законом України «Про місцеве самоврядування»: місцеві референдуми, загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, публічні консультації, дорадчі та консультативно-дорадчі органи (КДО), участь у формуванні місцевого бюджету та інші (додаток А).

Форми громадської участі можуть застосовуватися в різних напрямках управлінської діяльності органів місцевої влади – від розроблення та впровадження стратегій розвитку територіальних громад і цільових програм до управління місцевими фінансами, соціальною сферою, житлово-комунальним господарством, освітою, охороною здоров'я, природоохоронною діяльністю тощо. Кожна ситуація потребує використання відповідних інструментів

залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Вибір таких інструментів визначається характером проблеми, яку слід розв'язати, позицією місцевої влади, рівнем компетентності громадських організацій, що сприяють розвитку громади, а також ступенем активності громадян у місцевому самоврядуванні.

Отже, громадська участь у різних її формах, механізмах та інструментах виступає ключовим чинником підвищення ефективності місцевого розвитку, оскільки забезпечує залучення мешканців до визначення пріоритетів, контролю за діяльністю влади та спільного вирішення локальних проблем. Її впровадження сприяє більш обґрунтованим управлінським рішенням, зміцненню довіри між громадою та органами місцевого самоврядування, а також формуванню стійких партнерських практик, що підсилюють спроможність територіальних громад до сталого розвитку.

1.2. Нормативно-правове забезпечення участі громадськості у місцевому розвитку

Забезпечення участі громадськості в місцевому самоврядуванні потребує належної законодавчо-нормативної бази. Від того, наскільки чітко у законодавстві визначено форми такої участі та порядок їх реалізації, залежить результативність впливу громадськості на місцевий розвиток.

Оскільки Україна знаходиться на шляху вступу до ЄС, законодавчо-нормативне регулювання питань участі громадян у місцевому розвитку має здійснюватися не лише відповідно національних законних та підзаконних актів, а й норм міжнародного права.

Так, серед них варто відзначити Всесвітню Декларацію місцевого самоврядування, у статті 3 якої зазначається, що громадські справи мають вирішуватися тими рівнями місцевої влади, які є найближчими до громадян, а також відповідними територіальними ланками середнього та регіонального рівнів згідно з національним устроєм кожної держави [6].

У «Європейській хартії місцевого самоврядування», ратифікованій Законом України від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР, прописано базові принципи організації місцевого самоврядування та гарантії щодо їх дотримання та зазначено, що одним із демократичних принципів, які поділяються всіма державами – членами Ради Європи є «право громадян на участь в управлінні державними справами» [10].

Також, варто виділити наступні європейські правові акти: Європейську конвенцію про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, Європейська хартія участі молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівнях, Рекомендації 19 Комітету Міністрів Ради Європи (щодо участі громадян у громадському житті на місцевому рівні), які сприяють демократизації процесів місцевого самоврядування, активному залученню громадськості до прийняття рішень, спрямованих на розвиток громади.

Крім того, варто зазначити, що метою стратегічного програмного документу міжнародного характеру – Плану дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» є підтримка заходів націлених на зміцнення демократичного врядування та верховенства права, захисту прав людини в Україні. В рамках зазначеного Плану, Офісом Ради Європи в Україні впроваджується Проєкт Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь під час війни та в післявоєнний період», який підтримує наступні цілі: демократія – зміцнення демократичного врядування – громадська участь [37].

Що стосується вітчизняних нормативно-правових актів, які регламентують питання участі громадськості у місцевому розвитку, їх перелік представлений у таблиці 1.2.

Основним документом, який визначає засади участі громадян у місцевому самоврядуванні, є Конституція України. Так, стаття 140 Конституції гарантує територіальним громадам право на місцеве самоврядування, як через представницькі органи - місцеві ради, так і безпосередньо.

Статтею 143 Конституції України закріплено право громадян брати участь у розвитку громади шляхом залучення до таких процесів, як: розроблення

програм соціально-економічного та культурного розвитку і контроль їх виконання; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання [14].

Таблиця 1.2.

Нормативно-правові акти, що регламентують питання участі громадськості у місцевому розвитку.

№п/п	Нормативно-правовий акт
1	Конституція України (стаття 140, 143), 28 червня 1996 року
2	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами)
3	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 09 травня 2024 року № 3703-ІХ
4	Закон України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-ІХ
5	Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР
6	Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI
7	Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI
8	Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року № 2625-ІІІ
9	Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 року № 93-ІV
10	Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» від 07 вересня 2021 року № 487/2021
11	Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 року № 996
12	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 05 листопада 2008 року № 976
13	Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні» від 03 березня 2020 року № 94

Джерело: складено автором на основі нормативної бази.

З метою створення сприятливих умов для розвитку в суспільстві громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Одним з стратегічних напрямів документу є забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної

політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення [41].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» 9 травня 2024 року № 3703-IX, яким внесено зміни до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус депутатів місцевих рад», значно розширило законодавче нормування основних механізмів реалізації прав громадян України на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні, своєчасне і повне отримання інформації про діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Основними нововведеннями ухваленого акту стали:

- визначення ключових форм участі жителів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення;
- уточнення процедур реалізації таких інструментів участі, як загальні збори (конференції) мешканців, місцеві ініціативи, громадські слухання та громадське оцінювання діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування;
- запровадження обов'язковості ухвалення статутів територіальних громад і визначення кола питань, які мають бути в них врегульовані;
- формування умов для залучення громадян до бюджетного планування, проведення публічних консультацій і роботи консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування;
- уточнення механізму звітування сільських, селищних і міських голів, а також депутатів місцевих рад [5].

Характеристика перелічених у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» форм участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення представлена в додатку А.

З метою упорядкування залучення заінтересованих сторін до участі у прийнятті рішень шляхом проведення публічних консультацій на всіх етапах постановки проблеми, розроблення, формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення у відповідних сферах

суспільного життя, було прийнято Закон України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-IX [39].

На регіональному та місцевому рівні, також, розробляються та затверджуються нормативно-правові документи, які сприяють ефективному залученню громадян до прийняття рішень, важливих для розвитку громади. Серед зазначених варто згадати, діючу в області Регіональну програму сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2022-2025 роки та План заходів з реалізації в області у 2025-2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Заходи, реалізовані в рамках зазначених документів спрямовані на налагодження ефективного діалогу і партнерських відносин Вінницької обласної державної адміністрації з громадськістю, інститутами громадянського суспільства та засобами масової інформації; задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації; забезпечення додаткових можливостей для реалізації громадянських прав.

Для ефективного використання інструментів місцевої демократії в громадах, необхідна також належна їх регламентація в правових документах, насамперед у статуті громади – головному її документі [1]. Так, змінами від 9 травня 2024 року № 3703-IX до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» затвердження статуту територіальної громади, з визначення його основних питань, що регламентують відносити органів та посадових осіб місцевого самоврядування з громадськістю, є обов'язковим до 1 січня 2027 року [38].

Ефективність реалізації демократичних механізмів участі громадян у процесах місцевого управління безпосередньо залежить від якості та комплексності правової бази, що регулює зазначену сферу. Україна послідовно рухається шляхом зміцнення демократичного врядування та розширення можливостей громадської участі, поступово адаптуючи європейський досвід у національне законодавство. Наразі сформовано значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання питань залучення громадськості

до прийняття рішень на місцевому рівні, однак низка з них потребує подальшої деталізації механізмів реалізації визначених форм участі. Важливим кроком у цьому напрямі є обов'язковість затвердження статутів територіальних громад, які мають чітко визначати основні питання взаємодії органів і посадових осіб місцевого самоврядування з громадськістю. Саме належна регламентація у статутних документах забезпечить ефективне функціонування інструментів місцевої демократії, прозорість управлінських процесів та посилення ролі громадян у розвитку своїх територіальних громад.

1.3 Закордонний досвід використання механізмів взаємодії органів публічного управління з громадськістю

Глобальні процеси демократизації, децентралізації та цифровізації, а також зростання впливу громадянського суспільства підсилюють потребу у вивченні та адаптації провідних міжнародних практик взаємодії влади й громадськості та застосування інструментів участі у місцевому розвитку. Для України, яка продовжує реформування системи публічного управління й зміцнення громадянського суспільства, зарубіжний досвід формування ефективних моделей участі є особливо корисним та актуальним.

Розглянемо існуючі в світі моделі взаємодії органів публічної влади з громадськістю та інститутами громадянського суспільства.

Американська модель взаємодії влади та громадянського суспільства вирізняється високою автономією громадських інституцій, сильними традиціями самоорганізації та мінімальним державним втручанням. Регулювання діяльності організацій здебільшого здійснюється на рівні штатів, тоді як федеральні норми визначають лише базові правила й податкові умови. Ключовою особливістю моделі є легалізоване лобіювання, яке дає можливість громадським інституціям впливати на процес ухвалення рішень.

Важливою особливістю даної моделі є розвинена система громадського контролю «watchdog organizations», що відстежують роботу органів влади та інформують суспільство про порушення [49]. Прозорості також сприяє Закон про свободу інформації, який забезпечує доступ громадян і медіа до даних публічних інституцій. Окремі федеральні органи запровадили інтерактивні онлайн-платформи, як-от Regulations.gov, що дозволяють залишати коментарі до проєктів рішень і брати участь в обговореннях [46, с. 370].

Ще однією характерною рисою є потужна культура благодійності та переважання приватного фінансування громадських організацій. Це забезпечує їхню незалежність, але водночас створює ризики нерівності ресурсів і потенційного впливу великих донорів на формування політики.

Скандинавська модель взаємодії влади та громадянського суспільства ґрунтується на партнерстві та довірі між державою й громадськими організаціями. На відміну від американського підходу, тут держава активно підтримує громадські інституції фінансово, водночас забезпечуючи їхню автономію та можливість критично оцінювати дії влади. Ключовою рисою моделі є розвинена система інституційного діалогу – громадські консультативні ради та комісії, у межах яких різні зацікавлені сторони беруть участь у формуванні рішень. У багатьох країнах регіону, зокрема у Фінляндії, проєкти законів обов'язково проходять громадське обговорення.

Важливою інноваційною складовою є діяльність «innovation labs» – спільних лабораторій для вироблення нових рішень, як-от данська MindLab, що стала платформою для розвитку інновацій у публічному секторі [48]. Також вирізняється високий рівень інформаційної відкритості, притаманний, наприклад, Швеції, де значний обсяг урядових даних відкрито публікується онлайн. Використання електронних інструментів, таких як платформа «Skriv till regeringen», забезпечує громадянам можливість подавати пропозиції та зауваження, розширюючи їхню участь у процесі державного управління та зміцнюючи демократичний діалог.

Західноєвропейська модель є проміжною між американською та скандинавською: тут визнається важлива роль громадських організацій, проте рівень державної підтримки та механізми співпраці в різних країнах відрізняються. У Німеччині ключовим принципом є субсидіарність: якщо громадські інституції можуть надавати соціальні послуги ефективніше, ніж держава, ці функції делегуються саме їм. Система «вільних добровільних організацій» (freie Wohlfahrtspflege) поєднує державне фінансування з автономністю громадського сектору [56].

У Франції акцент робиться на консультативній демократії – діє Економічна, соціальна та екологічна рада, а також розвиваються різноманітні традиційні й інноваційні партисипативні формати, включно з «рухомими дебатами» чи «ходячою діагностикою» [50]. Британська практика «компактів» - угод між урядом і громадським сектором - стала характерною рисою регіону: хоча вони не мають юридичної сили, такі документи формують стандарти взаємодії, сприяють довірі та забезпечують стабільний діалог між владою й громадськими організаціями.

Східноєвропейська модель взаємодії держави та громадянського суспільства сформувалася після краху комуністичних режимів 1990-х років і розвивається під впливом демократичних перетворень та європейської інтеграції. У Польщі, Чехії, Угорщині та країнах Балтії громадські організації стали важливими учасниками демократичних процесів, а ключовим кроком цього розвитку стало ухвалення польського Закону про діяльність громадських організацій і волонтерство (2003 р.), який унормував консультації, соціальне замовлення та підтримку НУО. Балтійські країни активно впроваджують цифрові інструменти участі, зокрема платформу Rahvaalgatus.ee для ініціювання й обговорення законодавчих пропозицій онлайн [54]. Водночас модель стикається з викликами – політизацією сектора, нерівним доступом до ресурсів та звуженням можливостей для діяльності НУО в окремих країнах, насамперед в Угорщині й Польщі.

Світовий досвід демонструє поширення інноваційних механізмів, які можуть бути корисними для України. Одним із найбільш результативних інструментів є партисипативне бюджетування, що дає можливість мешканцям напряду впливати на розподіл частини бюджетних коштів. Сьогодні метод використовується більш ніж у 7000 муніципалітетах світу. У Європі найбільш активно партисипативні бюджети впроваджують Польща, Португалія, Іспанія та Італія. Показовим є польський приклад: після законодавчих змін 2018 року участь громадян у бюджетуванні стала обов'язковою для всіх міст на правах повіту [45].

Активне поширення такого інструменту свідчить про посилення ролі громадян у прийнятті фінансових рішень і формуванні місцевої бюджетної політики. Така практика сприяє не лише ефективнішому розподілу ресурсів, а й підвищує рівень довіри між суспільством і владою.

Сучасні держави активно реалізують політику відкритого врядування, роблячи інформацію про бюджет доступною широкому загалу. Так, у Великій Британії на сайті www.hm-treasury.gov.uk регулярно оприлюднюються деталізовані дані про надходження та витрати. Аналогічно в Канаді на порталі www.fin.gc.ca доступна повна інформація про фінансову діяльність уряду, а в Японії відкриті дані щодо бюджету та фінансових звітів розміщуються на www.mof.go.jp

Окремі держави, серед яких Болгарія та Хорватія, запровадили так звані «громадські бюджети» – спрощені версії бюджетних документів, які дають уявлення про розподіл фінансів у доступній і зрозумілій формі. Це демонструє, що прозорість бюджетного процесу є ключовим елементом сучасного демократичного управління, яке підсилює підзвітність влади та стимулює участь жителів у контролі за використанням державних коштів [4].

Ще одним новаторським інструментом виступають громадянські асамблеї – групи випадково відібраних громадян, що відображають різні соціальні прошарки суспільства. Вони працюють над вирішенням конкретних суспільних питань, користуються експертною підтримкою та проводять консультації із

зацікавленими сторонами. За підсумками роботи асамблеї формують рекомендації для органів влади. Яскравим прикладом їх ефективності є Ірландія, де такі органи сприяли вирішенню різноманітних чутливих для громадськості питань.

Цифрові платформи взаємодії також відіграють важливу роль у поглибленні участі громадян. Вони слугують інструментами для подання електронних петицій, участі в консультаціях, голосування за громадські проєкти та отримання від влади зворотного зв'язку. Успішними прикладами є естонський сервіс *Rahvaalgatus.ee*, який став ключовою платформою електронної демократії, та система *Decidim*, поширена у Фінляндії, що підтримує спільне вироблення політичних рішень [54].

Значну роль у співпраці між владою та інститутами громадянського суспільства відіграють механізми соціального замовлення. Вони дають змогу передавати частину функцій із надання соціальних послуг громадським організаціям, що широко застосовується у Німеччині, Великій Британії та Нідерландах. У Великій Британії існує механізм «Right to Challenge» («право оскаржити»), який дозволяє громадським організаціям доводити неефективність певної послуги та пропонувати власний варіант її надання.

Загальна оцінка міжнародного досвіду свідчить, що сьогодні у світі діє кілька результативних моделей взаємодії влади та громадських інституцій – американська, скандинавська, західноєвропейська та східноєвропейська. Хоча вони відрізняються рівнем державної участі, нормативними підходами та традиціями громадської активності, всі вони спрямовані на формування партнерських відносин між владою та суспільством. Особливої уваги заслуговують інноваційні форми участі, такі як громадянські асамблеї, цифрові платформи, партисипативне бюджетування та соціальне замовлення, які зарекомендували себе в багатьох країнах. Для України ці механізми є надзвичайно важливими, оскільки відповідають сучасним викликам і сприяють розвитку демократичного врядування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У РОЗВИТКУ ГРОМАД ВІННИЧЧИНИ

2.1. Механізми та інструменти залучення мешканців громад Вінницької області до місцевого розвитку; місцеві акти, що регулюють їх застосування

Сьогодні, коли в громадах України активно відбуваються процеси відновлення, питання залучення громадян до прийняття рішень набувають особливої актуальності. Адже відновлення не може бути дійсно ефективним без урахування реальних потреб та інтересів населення.

Для з'ясування думок громадян та донесення їх до влади існує чимало інструментів місцевої демократії та механізмів залучення. Для того щоб вони ефективно використовувалися, мають бути належним чином регламентовані в правових документах загальнодержавного характеру та документах органів місцевого самоврядування: положеннях, порядках, інших. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 09 травня 2024 року № 3703-IX визначена обов'язковість затвердження ще одного документу – статуту територіальної громади (до 1 січня 2027 року), та основний перелік питань, що регламентуватимуться ним. Значна частина з них регламентують процеси громадської участі у місцевому розвитку:

- правила та механізми залучення членів територіальної громади до вирішення питань місцевого значення;
- принципи взаємодії органів і посадових осіб місцевого самоврядування з органами самоорганізації населення, громадськими об'єднаннями та іншими учасниками місцевих процесів;
- процедури та інструменти громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

- встановлення мінімальної кількості підписів та строків їх збору для підтримки електронної петиції, поданої до органу місцевого самоврядування [12].

Тому, розробляючи статут, громада має максимально включити до його тексту механізми місцевої демократії та залучення громадян.

Проаналізувавши роботу громад Вінницької області в даному напрямі, варто зазначити, що даний процес знаходиться на початковому етапі. Не дивлячись на те, що законодавчі зміни діють уже більше року з 63 громад області на сьогоднішній день затверджено лише трьома територіальними громадами (Вінницькою міською ТГ, Гайсинською ТГ та Турбівською ТГ).

Для аналізу форм та інструментів залучення мешканців громад Вінницької області до місцевого розвитку обрано по п'ять громад з найбільшою та найменшою чисельністю населення станом на 01.01.2022 року (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Чисельність населення громад Вінницької області

Громада	Чисельність населення станом на 01.01.2022р., осіб
Вінницька міська ТГ	387439
Жмеринська міська ТГ	48271
Калинівська міська ТГ	44542
Гайсинська міська ТГ	43573
Тульчинська міська ТГ	43012
....	...
Яришівська сільська ТГ	6611
Ольгопільська сільська ТГ	6094
Студенянська сільська ТГ	5778
Бабчинецька сільська ТГ	5237
Кунківська сільська ТГ	4064

Джерело: сайт Державної служби статистики України.

Незважаючи на те, що застосування окремих форм громадської участі досі не має повного законодавчого врегулювання, деякі громади змогли самостійно напрацювати власну нормативну базу, зокрема розробити статут територіальної громади та всі необхідні положення і порядки, як це зробили Вінницька та Гайсинська міські ТГ. Водночас варто зазначити, що якщо Вінницька громада вже затвердила відповідні документи, то Гайсинська міська ТГ лише

передбачила у статуті потребу їх розроблення, однак такі положення ще не доступні для загалу (не висвітлені на сайті громади) ані як додатки до Статуту, ані як окремі рішення міської ради. Натомість у решти досліджуваних громад процес розроблення та затвердження статутів відповідно до нових законодавчих змін на офіційних ресурсах не висвітлюється (додаток Б). Громади використовують положення статутів, затверджених раніше (2016-2023 рр), в тому числі для функціонування зазначених інструментів. Так, Ольгопільською сільською територіальною громадою затверджено Статут та окремі положення до нього, які датуються 2023 роком та потребують перегляду. Більшість громад ухвалила окремі положення та порядки, що регламентують механізми громадської участі в місцевому розвитку, хоча їхня системність і узгодженість значною мірою відрізняється. Варто зазначити, що майже усіма громадами розроблене та затверджене Положення про громадський бюджет, що вказує на зацікавленість даним інструментом і громадськості і органів місцевого самоврядування. Показово, що серед досліджуваних громад лише найменші за численністю населення, Яришівська та Кунківська сільські територіальні громади не оприлюднили жодного нормативного документа, який би стосувався аналізованих питань, що свідчить про низький рівень відкритості та нормативної упорядкованості процесів залучення громадян.

Розглянемо найбільш вживані форми громадської участі, які застосовуються громадами.

Громадські слухання – це форма безпосередньої участі мешканців громади, під час якої громадяни зустрічаються з представниками місцевої влади для обговорення важливих питань розвитку території та подання власних пропозицій. Цей інструмент є відносно простим в організації й забезпечує можливість кожному учаснику висловити свою позицію. Органи влади зобов'язані у встановлені строки розглянути всі пропозиції, що були сформульовані та підтримані під час слухань [13, с.23].

Так, Положення про громадські слухання у Вінницькій міській територіальній громаді включає детальний опис всіх етапів: «ініціювання та

підготовки до проведення громадських слухань», «проведення громадських слухань», «оформлення та врахування рішення громадських слухань».

Документ також окреслює коло суб'єктів, що можуть ініціювати проведення громадських слухань. Серед них: ініціативна група жителів (3–9 осіб), міська рада, міський голова, виконавчі органи ради, постійні депутатські комісії, органи самоорганізації населення в межах своєї території та староста у відповідному окрузі [44].

Розроблені статuti громад також містять розділ «громадські слухання», але інформація представлена в них, дуже коротка та не дає відповіді на всі питання в процесі ініціювання, підготовки, проведення громадських слухань, а також врахування їх результатів органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

Загальні збори громадян за місцем проживання за своїм змістом частково наближені до громадських слухань, оскільки також передбачають колективне обговорення актуальних питань та формування пропозицій, обов'язкових для розгляду органами влади. Водночас ці збори проводяться в межах чітко визначеної території та стосуються виключно питань, важливих для її мешканців. Процедура їх організації є значно складнішою: для правомочності зборів необхідна участь понад половини жителів відповідної території [1].

З досліджуваних громад лише Вінницька міська територіальна громада та Ольгопільська сільська територіальна громада розробили окреме Положення «Про загальні збори (конференцію) жителів громади»; інші громади хоч і декламували його розроблення Статутами на сьогоднішній день так і не спромоглися його затвердити.

Місцеві ініціативи являють собою інструмент, що надає громадянам право вносити на розгляд сесії ради питання, які належать до її компетенції. По суті, це механізм, за допомогою якого ініціативна група розробляє проєкт рішення з актуального для громади питання, який має бути підтриманий визначеною кількістю жителів. За умови дотримання встановленої процедури такий проєкт підлягає обов'язковому розгляду на пленарному засіданні за участю ініціаторів.

Місцеві ініціативи забезпечують громадянам можливість безпосередньо подавати проекти рішень до розгляду представницьким органом, проте варто враховувати, що підготовка якісного та обґрунтованого проекту потребує відповідного рівня фахової компетентності.

З переліку досліджуваних громад Вінницька міська та Ольгопільська сільська територіальні громади, затвердженими Положеннями про місцеву ініціативу у територіальній громаді, визначили організацію, порядок внесення на розгляд та прийняття відповідного рішення місцевою радою; розробили відповідні додатки, що значно спрощує процедуру підготовки та внесення проекту рішення громадськими об'єднаннями, інститутами громадянського суспільства, жителями територіальної громади [22].

Консультативно-дорадчі органи поділяються на постійні (громадські ради загального або тематичного спрямування) та тимчасові структури, що створюються під конкретні завдання у вигляді робочих груп чи комісій. Обов'язковим є залучення представників громадськості. Такі органи опрацьовують питання у межах повноважень влади, яка їх утворила, та подають рекомендації. За умови ефективного формування вони забезпечують прямий діалог громади з владою й можуть стати дієвим механізмом впливу громадян на місцеві рішення.

Дослідження офіційних сайтів громад показало, що беззаперечним лідером по кількості створених консультативно-дорадчих органів є Вінницька міська ТГ (27 одиниць). Деякі з них, зазначені в додатку В. Варто відмітити, що для громадянам цієї громади, також, доступна інформація щодо рішень ради, розпоряджень міського голови, виконавчого комітету міської ради, які регулюють діяльність консультативно-дорадчих органів громади. Решта міських територіальних громад значно поступаються Вінницькій міській ТГ, маючи лише по 3-4 таких органи. Здебільшого – це молодіжні ради, ради безбар'єрності та ради з питань внутрішньо переміщених осіб, необхідність діяльності яких є викликом сьогодення. В невеличких сільських ТГ в основному регламентовано діяльність лише одного чи двох консультаційно-дорадчих органів: молодіжні

ради, ради безбар'єрності, що вказує на обмеженість використання зазначеного інструменту даними громадами (додаток В).

Публічні консультації – це інструмент, що дозволяє владі отримати зворотний зв'язок і забезпечує пряму комунікацію з громадянами щодо актуальних питань. Консультації можуть проводитися у різних форматах – від очних зустрічей до онлайн-опитувань. Важливо забезпечити їх системність: завчасне визначення тем, своєчасне інформування громадськості та оприлюднення підсумкового звіту.

Закон України «Про публічні консультації», прийнятий влітку 2024 року, вимагає від органів місцевого самоврядування вжити заходів щодо прийняття та/або оновлення нормативних актів, які стосуються організації проведення публічних консультацій протягом шести місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Тому на сьогоднішній день громади не поспішають з розробленням даних документів, про що свідчить інформація в додатку Б. Лише дві громади (Вінницька та Калинівська) використовують в роботі Положення про публічні консультації з громадськістю, в якому докладніше прописано процес проведення консультацій, включаючи його планування та реалізацію.

Згідно з чинним законодавством, громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування є формою громадського контролю, що передбачає проведення його ініціатором аналізу діяльності відповідних органів та посадових осіб, підготовку висновків та пропозицій [38]. Такі пропозиції надалі мають бути враховані органами місцевого самоврядування у їхній роботі. Законодавство також надає громадянам право проводити громадські експертизи, у тому числі експертизи нормативних актів, зокрема антикорупційні. Важливою перевагою цього інструменту є можливість глибокого занурення громадян у конкретні сфери місцевої політики, ознайомлення з публічною інформацією, формулювання обґрунтованих пропозицій та отримання офіційних відповідей на них.

Оскільки в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» дуже стисло викладений алгоритм проведення громадського оцінювання діяльності органів та посадових осіб органів місцевого самоврядування, громади під час підготовки відповідного положення можуть враховувати Закон України «Про запобігання корупції» та Постанову КМУ «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», яка має рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування. Зазначене положення розроблено та затверджено лише однією із досліджуваних громад - Вінницькою міською ТГ.

Найбільш поширеним інструментом громадської участі в досліджуваних громадах є електронні петиції, що являють особливу форму колективного звернення громадян до органів місцевого самоврядування, яка підлягає обов'язковому розгляду за умови набрання визначеної кількості підписів. Перевагою цього інструменту є його простота та зручність, оскільки процедура підтримки петиції здійснюється виключно в електронному форматі, без необхідності збирання підписів у традиційний спосіб. Вимоги щодо мінімальної кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції, а також строки їх збору визначаються статутом територіальної громади [36].

Половина з досліджуваних громад регламентують процедуру подання та розгляду електронних петицій відповідними Положеннями: в деяких - вони затверджені окремими рішеннями рад (як приклад, Ольгопільська та Бабчинецька сільські ТГ), інші - у складі Статуту громади (Вінницька та Гайсинська міські ТГ).

Форми залучення громадян до бюджетного процесу передбачають застосування різних механізмів участі, що сприяють підвищенню прозорості та ефективності управління бюджетними ресурсами. Окрім традиційних бюджетних слухань, у практиці органів місцевого самоврядування дедалі ширше використовуються такі інструменти, як громадський бюджет, бюджет для громадян та громадський бюджетний аудит. Ефективність реалізації зазначених форм участі значною мірою залежить від наявності в громаді активних

мешканців, які володіють необхідними знаннями щодо бюджетного процесу та здатні брати професійну участь у його організації та впровадженні.

Незважаючи на те, що форми залучення громадян до бюджетного процесу недостатньо врегульовані чинним законодавством, Положення про бюджет громадських ініціатив розроблене майже кожною з досліджуваних громад. Це демонструє високий рівень зацікавленості цим інструментом, як з боку громадськості, так і з боку органів місцевого самоврядування.

Аналіз механізмів залучення мешканців громад Вінницької області показує поступовий, але нерівномірний розвиток системи громадської участі. Попри наявні законодавчі вимоги, більшість громад лише формують необхідну нормативну базу, що стримує повноцінне використання інструментів місцевої демократії. Найактивніше працюють великі міські громади, тоді як частина сільських залишається недостатньо відкритою. Водночас широке застосування таких інструментів, як громадський бюджет, громадські слухання та електронні петиції, свідчить про зростання запиту як з боку мешканців, так і органів місцевого самоврядування на розширення можливостей участі.

2.2. Аналіз дієвості форм громадської участі у Вінницькій міській територіальній громаді

Наявність формально визначених механізмів громадської участі у діяльності органів місцевого самоврядування сама по собі не гарантує їх результативності та впливовості. Ефективність участі громадян визначається не стільки переліком інструментів, передбачених нормативними документами, скільки їх фактичною дієвістю, доступністю та здатністю забезпечувати реальний діалог між владою і громадою. Важливо, щоб ці механізми були орієнтовані на залучення максимально широкого кола мешканців, забезпечували можливість бути почутими та отримувати зворотний зв'язок. Саме практична

реалізація, а не лише наявність інструментів участі, визначає їхню спроможність позитивно впливати на місцевий розвиток.

Перед оцінкою дієвості механізмів громадської участі в громадах Вінницької області важливо підкреслити, що взаємодія влади та громадян має базуватися на кількох ключових принципах. По-перше, принцип безперервності-передбачає регулярну та послідовну співпрацю, яка сприяє формуванню активної громадськості. По-друге, принцип відкритості - вимагає забезпечення доступності інформації для всіх зацікавлених груп населення. По-третє, взаємна довіра між владою та мешканцями є основою конструктивної участі й підвищує громадську активність [13, с.17].

В даному контексті, слід згадати про дослідження, яке провела у 2022 році громадська організація Transparency International Ukraine у межах програми: «Transparent cities/Прозорі міста», визначивши рейтинги прозорості (100 міст) та підзвітності (50 міст). З рисунку 2.1. видно, що до рейтингу прозорості потрапили два міста Вінницької області: Вінниця (78,9 балів) та Жмеринка (28,0 балів). У рейтингу прозорості міст 2024 року зазначені міста мають вищі бали: Вінниця (81 бал), Жмеринка (31,5 бала) та з'являються ще два міста Вінницької області - Хмільник (28,0 балів) та Могилів-Подільський (15,5 балів).

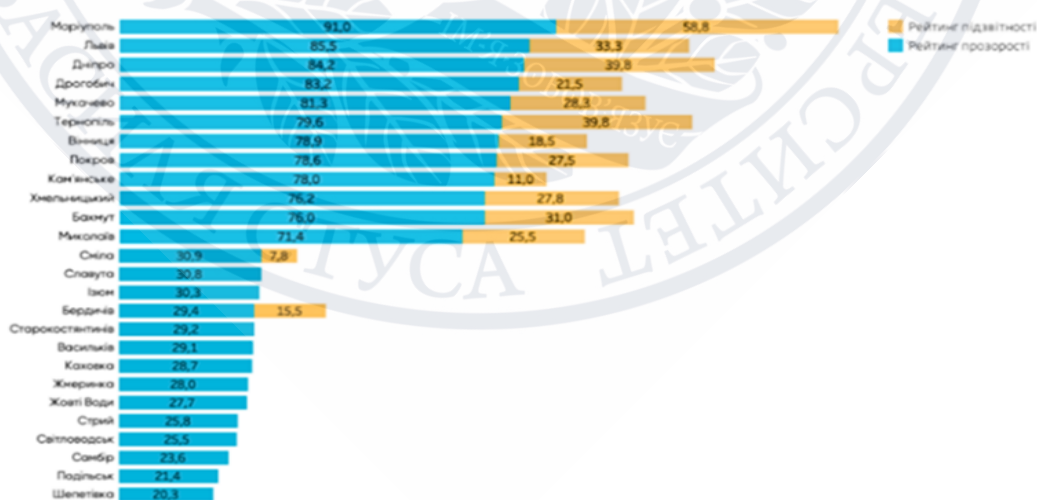

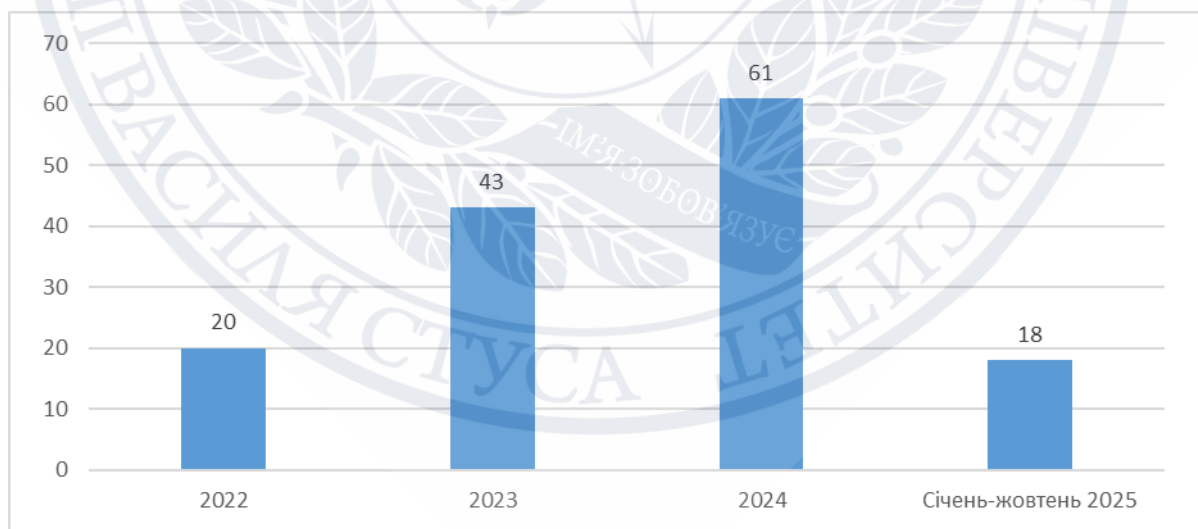
Рисунок 2.1. Рейтинг прозорості 100 українських міст.

Щодо рейтингу підзвітності міст України, що дає можливість оцінити, наскільки задекларовані у нормативно-правових актах та публічній комунікації зобов'язання міської влади відповідають реальним практикам і досвіду мешканців громади, до цього рейтингу потрапило лише місто Вінниця, показник якого становить 18,5 балів, що суттєво нижче порівняно з такими містами, як Маріуполь (58,8), Дніпро (39,8) та сусідній Тернопіль (39,8). Це свідчить про те, що навіть місту Вінниця, яке як ми бачимо з нашого дослідження є лідером серед громад області щодо ефективного застосування механізмів громадської участі та позитивного впливу на місцевий розвиток, необхідно й надалі вдосконалювати свої підходи у сфері підзвітності та відкритості влади [55].

Однією з найпоширеніших форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні Вінницької ТГ є громадські слухання. За останні чотири роки (роки повномасштабного вторгнення рф) у Вінницькій міській раді було проведено та висвітлено на офіційному сайті – 142 громадських слухання (діаграма 2.1).

Діаграма 2.1

Кількість громадських слухань у Вінницькій ТГ в 2022-2025 роках.

Джерело: офіційний сайт Вінницької міської територіальної громади.

Така статистика свідчить про активність та інтерес громади до участі у прийнятті важливих рішень для міста, а також відкритість міської ради до діалогу. Громадські слухання відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості

та відкритості в діяльності місцевої влади, а також врахуванні думки та поглядів громадян під час прийняття рішень, що стосуються їхнього життя та міського середовища.

Розгляд Вінницькою міською радою пропозицій, внесених за результатами громадських слухань, здійснюється відповідно до чинного законодавства України, Регламенту міської ради та Регламенту виконавчих органів міської ради. Інформація про результати громадських слухань оприлюднюється на офіційному веб сайті Вінницької міської ради [44].

Важливо зазначити, що на практиці, за 2022-2025 роки було проведено лише кілька громадських слухань з ініціативи мешканців: обговорення питання потреби збереження для мешканців територіальної громади міста Вінниці Комунального некомерційного підприємства «Вінницький міський клінічний пологовий будинок №2»; питання щодо присвоєння імені загиблого від російської агресії працівника ДСНС Андрія ОМЕЛЬЧЕНКА Вінницькому ліцею Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; питання недопущення будівництва багатоквартирного житлового будинку на недобудові. Предмет більшості громадських слухань, ініційованих Вінницькою міською Радою або її виконавчим комітетом – це обговорення містобудівної документації, стратегічної екологічної оцінки документів державного планування та проектів місцевих програм [22].

Для організації загальноміських громадських слухань за ініціативою мешканців необхідно провести збори членів громади, сформувати ініціативну групу та зібрати підписи громадян із зазначенням паспортних даних, адреси проживання та інших необхідних відомостей. Важливо відзначити, що нова редакція Статуту Вінницької міської ради (2025 року) суттєво знизила поріг кількості підписів, потрібних для реєстрації ініціативи щодо проведення громадських слухань. Це можна вважати позитивним кроком, який сприятиме ширшому використанню цього інструменту місцевої демократії (таблиця 2.2).

Місцева ініціатива – є менш поширеним інструментом участі громадськості Вінницької ТГ в управлінні та розвитку територіальної громади,

але за умови належної інформованості мешканців та підтримки з боку органів місцевого самоврядування вона може стати ефективним механізмом впливу на прийняття рішень та формування пріоритетів розвитку громади.

Таблиця 2.2

Зміна кількості підписів, необхідних для реєстрації ініціативи щодо проведення громадських слухань у Вінницькій міській територіальній громаді

Тип громадських слухань	Кількість підписів згідно Статуту, редакції 2022 року	Кількість підписів згідно Статуту, редакції 2025 року
Загальні	800	500
Місцеві – окремий населений пункт, мікрорайон	400	250
Місцеві - квартал	300	150
Місцеві – вулиця, інші дрібні частини території Громади	150	75

Джерело: складено автором на основі вимог, прописаних Статутами Вінницької міської ТГ.

Ініціатором місцевої ініціативи на розгляд міської ради може бути ініціативна група вінничан, які досягли 14-річного віку (для порівняння, в Положенні 2017 року 18-річного віку) у кількості від 3 до 9 осіб, що обираються на загальних зборах жителів або громадськими об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства, які здійснюють діяльність на території громади (не менше трьох). Для внесення місцевої ініціативи, ініціативній групі жителів необхідно зібрати не менше як 250 підписів жителів громади, які досягли 14-річного віку, громадськими організаціями – не подаються [44].

Хоча місцева ініціатива є досить ефективним інструментом громадської участі, на практиці її використовують нечасто. Протягом останніх років до Вінницької міської ради було подано лише три місцеві ініціативи: одну - у 2021 році та дві - у 2022 році.

Успішним прикладом реалізованої ініціативи є подання ініціативною групою вінничан проекту рішення міської ради «Про створення сучасного парку відпочинку Спартак». Ця ініціатива була доопрацьована робочою групою та трансформована у рішення виконавчого комітету Вінницької міської ради від

16.02.2023 № 337 «Про затвердження технічного завдання на благоустрій прибережної території «Заплави» в м. Вінниці». Вона залишається актуальною та буде реалізована після завершення воєнного стану.

Обмежена кількість поданих до Вінницької міської ради ініціатив пояснюється необхідністю збору паперових підписів із зазначенням паспортних даних. Крім того, можливість подати електронну петицію стала конкурентною альтернативою та значною мірою замінила цей механізм.

Електронна петиція — це колективне звернення жителів до Вінницької міської ради, яке подається через її офіційний вебпортал і розглядається відповідно до Закону України «Про звернення громадян» та локального Порядку. Петиція приймається до розгляду, якщо протягом 14 днів вона набрала щонайменше 350 підписів мешканців громади; спеціальних вимог до автора не встановлено. Не допускається оприлюднення петицій, що виходять за межі повноважень міської ради або містять заклики, які порушують законодавство, загрожують безпеці держави чи посягають на права та гідність осіб [44].

З моменту впровадження інструменту електронних петицій у Вінницькій ТГ для його адміністрування використовується зовнішня інформаційна платформа електронної демократії E-DEM (<https://petition.e-dem.ua/vinnytsia/>), якою також користуються більшість інших органів місцевого самоврядування в Україні.

Петиція, що не збрала необхідної кількості підписів у встановлений строк, автоматично розглядається як колективне звернення відповідно до Закону України «Про звернення громадян», про що повідомляють її автору. Якщо ж петиція набрала потрібну кількість голосів, її реєструють у відділі звернень та передають на розгляд у порядку, визначеному внутрішніми документами міської ради. Розгляд відбувається невідкладно, але не пізніше ніж через десять робочих днів. У разі потреби її виносять на найближчу сесію міської ради або засідання виконавчого комітету. За результатами розгляду автору надається мотивована відповідь із зазначенням прийнятого рішення.

Інструментом електронних петицій громадяни у Вінниці користуються з 2015 року. Загалом за період 2017-2025 рік вінничани на спеціалізованому сайті зареєстрували 2150 електронних петицій, з них 314 набрали необхідну кількість підписів, що становить близько 15% (рис. 2.2.).

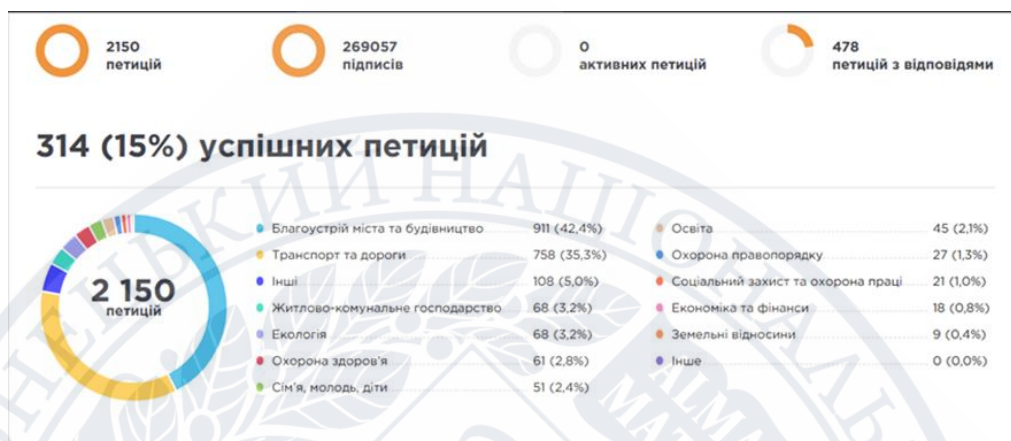

Рисунок 2.2. Розподіл поданих електронних петицій Вінницької громади у 2015-2025 роках за категоріями.

З рисунку 2.2 видно, що впродовж 2017-2025 років найбільша кількість питань, які піднімалися місцевими жителями це питання з категорій: благоустрій міста та будівництво і транспорт та дороги.

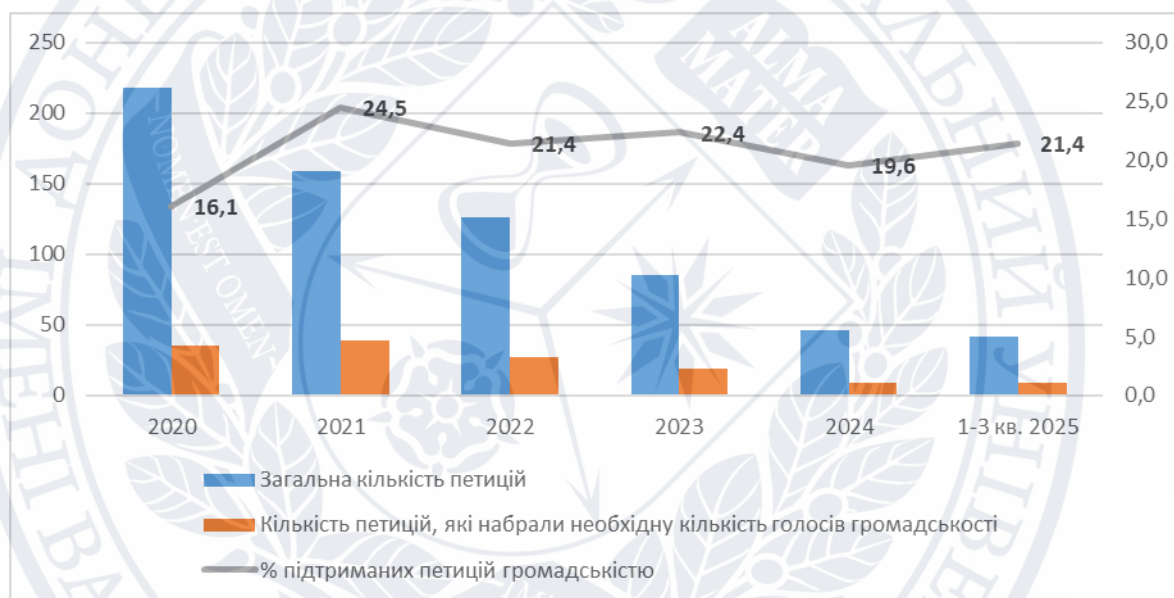
Проаналізувавши петицій, зареєстровані у 2020-2025 роках можна відзначити зменшення, як кількості зареєстрованих петицій, так і петицій, що набрали необхідну кількість голосів. Можна припустити, це частково пов'язано зі зміщенням уваги громадян із локальних питань на загальнодержавні проблеми, зумовлені воєнними діями, що тривають у країні. Найвищий відсоток підтриманих петицій припав на 2021 рік і загалом утримується на рівні близько 20%. Це свідчить про те, що порушені вінничанами питання є справді актуальними та знаходять відгук серед значної частини громади (діаграма 2.2).

Відповідно до інформації, розміщеної на веб сайті <https://petition.e-dem.ua/vinnytsia/> впродовж 2020-2025 років вінничанами було підтримано 138 петицій до Вінницької міської ради. Владою громади підтримано актуальність порушених в петиціях питань - по 13-ти з них; надано роз'яснення по 62-ох; відмовлено – по 48-ми [52].

Значна кількість відхилених петицій свідчить про наявність проблем з обох сторін: з боку громадськості - це низький рівень обізнаності щодо питань, які належать до повноважень органів місцевого самоврядування, а також перетворення петицій на форму особистих звернень; з боку міської ради - недостатнє інформування про діяльність органів місцевого самоврядування та їхніх виконавчих структур, а також низький рівень обізнаності громадян щодо ефективного оформлення та подання петицій.

Діаграма 2.2

Подані та підтримані електронні петиції Вінницької громади у 2020-2025 роках.

Джерело: сформовано автором на основі даних Сайту Вінницької міської ТГ.

Бюджет громадських ініціатив Вінницької міської територіальної громади - це визначена щороку частина місцевого бюджету, яка спрямовується на реалізацію проєктів мешканців у наступному році. Згідно з Положенням, його обсяг не може перевищувати 1 % власних і закріплених доходів загального фонду міського бюджету. Кошти розподіляються між містом та селищами й селами громади у пропорції 80 % і 20 % відповідно, при цьому частка міста включає 80 % на великі та 20 % на малі проєкти [32].

Подати проєкт може будь-який громадянин України від 16 років, який проживає, працює, навчається або здійснює діяльність у громаді, а також ВПО

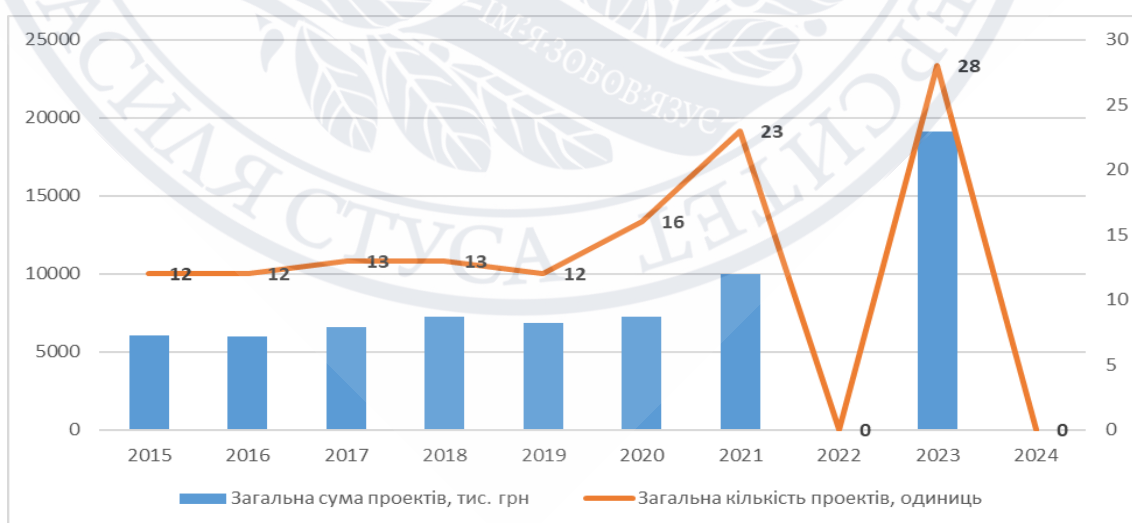
чи іноземець із відповідною посвідкою. За сумою фінансування проєкти поділяються на великі (350–1300 тис. грн) та малі (до 350 тис. грн).

Подані ініціативи проходять експертизу у Департаменті відновлення та розвитку міської ради. Позитивно оцінені проєкти публікуються на офіційному сайті Бюджету громадських ініціатив та платформі e-DEM для голосування. Остаточний вибір найкращих проєктів здійснюють жителі громади шляхом електронного голосування.

Організація та проведення конкурсу «Бюджет громадських ініціатив» у Вінницькій міській ТГ розпочалися у 2016 році. З діаграми 2.3 видно, що в 2016 році було відібрано 12 проєктів (6 великих і 6 малих) на загальну суму 6038,6 тис. грн. Наприкінці цього ж року було проведено наступний конкурс для визначення проєктів, які фінансувалися вже у наступному бюджетному періоді. Такий підхід застосовується і надалі. Першими ефективно реалізованими проектами були: «Родинне озеро - Тяжилів», «Реконструкція спортивного стадіону для міні футболу по вулиці С.Наливайка», «Облаштування алеї парку імені О.І. Ющенка».

Діаграма 2.3

Кількість проєктів-переможців в рамках конкурсу «Бюджет громадських ініціатив» визначених Вінницькою громадою та їх загальна вартість

Джерело: сформовано автором згідно даних офіційного сайту Вінницької міської ТГ.

У подальші роки спостерігається поступове зростання, як кількості проєктів-переможців, так і загального обсягу фінансування. У 2017-2019 роках

кількість підтриманих ініціатив залишалася на рівні 12-13, однак щороку збільшувалася їхня загальна вартість, що свідчить не лише про стабільну зацікавленість мешканців даним інструментом громадської участі, а й про розширення фінансових можливостей місцевої влади, яка могла виділяти на конкурс більші обсяги коштів. У 2021 році кількість переможців зросла до 23, а фінансування - до близько 10 млн грн, що стало одним із найвищих показників попередніх років. Зазначені проекти мали бути профінансовані у 2022 році. Та у зв'язку з введенням воєнного стану на території України, Координаційною радою конкурсу прийнято рішення про перенесення відповідних видатків на наступний 2023 рік та продовжити реалізацію 22 проектів-переможців 2021 року на загальну суму 8822,4 тис. грн і проекту-переможця 2020 року №54 «Безкоштовна стерилізація безпритульних кішок і котів на території Вінницької міської ТГ» вартістю 248,0 тис. грн [29].

В 2023 році було відновлено проведення конкурсу та визначено 28 проектів-переможців на загальну суму майже 20 млн грн. Разом з тим, Координаційною ради визначено лише 5 проектів, які були першочергово реалізовані у 2024 році, оскільки вони містили принципи інклюзії та безбар'єрності, безпекового, військово-патріотичного виховання, а також першої домедичної допомоги, тому, наразі є важливими для вінничан з огляду на воєнний стан. Решта проектів буде реалізовано в мирний час.

Зупинення дії даного інструменту не є виключно негативним явищем, оскільки це прояв підтримки громадської позиції щодо пріоритетності фінансування Збройних сил України перед реалізацією проектів благоустрою чи проведенням культурно-освітніх заходів.

Аналіз дієвості форм участі громадськості у розвитку Вінницької міської територіальної громади засвідчує, що ключовим чинником їх результативності є не формальне існування механізмів, а їх реальна практична спроможність забезпечувати діалог між владою та мешканцями. Розвиток інструментів громадської участі у Вінниці демонструє загалом позитивну динаміку, зокрема зростання кількості громадських слухань, стале використання електронних

петицій та активність у Бюджеті громадських ініціатив. Водночас аналіз виявляє і низку проблем – обмежений рівень ініціювання слухань самою громадою, недостатню обізнаність мешканців щодо механізмів участі та потребу у підвищенні підзвітності міської влади. Зміни до Статуту громади, розширення можливостей електронної демократії та підтримка партисипативних практик свідчать про поступове вдосконалення інструментів взаємодії. Загалом механізми участі у Вінницькій ТГ є дієвими й здатними впливати на розвиток громади, а подальша їх модернізація сприятиме формуванню більш відкритої, активної та відповідальної системи місцевого самоврядування.

2.3. Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з громадськістю

Розвиток громадянського суспільства безпосередньо залежить від здатності громадян впливати на процеси формування та реалізації державної політики, а також ефективно реалізовувати своє право на участь у місцевому самоврядуванні. Законодавство України передбачає широкий спектр інструментів такої участі – від виборів, референдумів і загальних зборів за місцем проживання до громадських слухань, місцевих ініціатив, електронних петицій, консультацій з громадськістю, громадської експертизи та участі у роботі консультативно-дорадчих органів і органів самоорганізації населення.

Проте значна частина цих механізмів на практиці не забезпечує очікуваного результату. Існуюча нормативно-правова база містить низку прогалин, не повною мірою відповідає сучасним європейським стандартам та в окремих випадках потребує суттєвого оновлення. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування також не завжди створюють достатні правові, організаційні та процедурні умови для ефективного використання інструментів громадської участі. Додатковим викликом є поява нових форм залучення громадян, які поки що залишаються недостатньо врегульованими.

Внаслідок цього взаємодія держави й громадянського суспільства нерідко має фрагментарний, несистемний характер. Громадськість не завжди має реальний вплив на ухвалення рішень, а можливості різних груп населення брати участь у процесах публічного управління залишаються нерівними [41].

Сучасні умови потребують активізації зусиль як державних інституцій, так і організацій громадянського суспільства, спрямованих на підвищення рівня та якості залучення громадян до державотворчих процесів. Це стосується не лише вдосконалення нормативно-правового регулювання, а й розвитку компетенцій, професійних навичок та спроможності представників органів влади й громадського сектору ефективно взаємодіяти між собою.

Так, дослідження міжнародного Індексу сталості розвитку організацій громадянського суспільства відзначає, що попри надзвичайно складні умови, спричинені повномасштабною війною, громадський сектор України демонструє помірне, але стабільне зростання за ключовими напрямками. Зокрема, у 2023-2024 роках зафіксовано покращення показників організаційної спроможності ОГС, їх фінансової життєздатності та якості інфраструктури громадянського сектору. Позитивні зрушення простежуються також у сфері адвокації, де громадські організації активніше взаємодіють із органами влади та впливають на формування політик. Разом з тим, залишається низка системних викликів: фінансова стабільність багатьох організацій залежить від зовнішніх грантових ресурсів, а участь громадськості в наданні суспільно корисних послуг досі не демонструє суттєвого прогресу. Загальний індекс сталості розвитку ОГС у 2024 році становить 3,0 бали, що свідчить про відносну стійкість сектору, але й про необхідність подальшого посилення інституційної спроможності та розширення можливостей взаємодії з владою [12].

Зазначені тенденції свідчать, що попри зростання потенціалу громадянського суспільства, ефективність його участі значною мірою залежить від готовності органів влади до відкритої й постійної комунікації з громадянами: як на етапі стратегічного планування розвитку громади, так і в процесі подальшої їх участі у всіх ключових процесах прийняття управлінських рішень та контролю

за їх реалізацією. У цьому контексті доцільно проаналізувати стимули і перешкоди залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні та можливості й загрози, які можуть виникнути під час цього процесу, з позиції працівників органів місцевого самоврядування, з метою їх врахування під час налагодження взаємодії (додаток Г).

Проведений SWOT аналіз демонструє, що серед ключових стимулів виокремлюються сприятливе законодавче підґрунтя, підтримка з боку міжнародних партнерів, наявність активного третього сектору та історично притаманне українським громадам прагнення до самоорганізації. Разом із тим, значну частину перешкод складають неповага влади до громадської думки, низький рівень компетентності, як органів місцевого самоврядування, так і громадян, а також поширена недовіра до влади та один до одного. Важливим фактором ризику є недосконалість механізмів залучення, їх формальний характер і незавершеність процедур. Аналіз також підкреслює, що участь громадян відкриває суттєві можливості – від підвищення обґрунтованості рішень і зменшення соціальної напруги до зміцнення авторитету влади та розвитку місцевої демократії. Однак залучення може супроводжуватися й загрозами, такими як затягування процесів, розкол громади або некоректна інтерпретація громадської думки. Загалом дані свідчать, що ефективність громадської участі залежить від збалансованості стимулів і бар'єрів, а також від здатності місцевої влади створювати умови для конструктивної взаємодії.

Розглядаючи проблемні аспекти участі громадськості в місцевому самоврядуванні варто врахувати дослідження, проведене Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування «Асоціації міст України» спільно з Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень (NIBR) та Норвезькою асоціацією місцевих і регіональних влад (KS). Деякі з зазначених проблем, які визначені в результаті соціологічних опитувань (населення) та опитувань експертів (депутати місцевих рад та співробітники виконавчих органів місцевого самоврядування) є актуальними і на сьогодні [19].

Враховуючи зазначене, охарактеризуємо ключові виклики взаємодії органів публічної влади з громадськістю:

1. Відсутність впевненості громадян у власній здатності впливати на рішення влади. Багато мешканців не сприймають себе повноцінними учасниками місцевого врядування, що стримує їхню активність.

2. Недооцінювання громадськістю ролі громадських організацій, як дієвих майданчиків взаємодії з владою. Громадські організації сприймаються як малоефективні, через що люди рідше долучаються до колективних форм участі.

3. Неврахування владою думки громадськості під час ухвалення рішень. Це формує недовіру та знижує мотивацію громадян брати участь у консультаціях і публічних обговореннях.

4. Низький рівень інформування громадськості про діяльність місцевої влади та витрачені кошти громади. Попри наявність різних каналів комунікації, рівень поінформованості громадян залишається низьким через слабку змістовність подачі матеріалів та значну розбіжність між тим, як якість інформування оцінюють влада і населення.

5. Пасивність громадян у пошуку інформації, яка б стосувалася діяльності місцевої влади. Багато мешканців покладаються на неформальні та суб'єктивні джерела, а частина взагалі не цікавиться місцевою політикою, що призводить до спотвореного уявлення про роботу органів самоврядування.

6. Неефективне застосування місцевою владою інструментів і методів взаємодії з громадою. Часто інструменти участі використовуються формально або не системно, що знижує реальний рівень залучення населення.

Далі більш детально розглянемо проблеми застосування механізмів залучення громадськості до місцевого розвитку.

1. Нечіткість і недостатня врегульованість процедур. У багатьох громадах відсутні оновлені статuti та положення, що конкретно визначають порядок застосування інструментів участі. Невизначені терміни розгляду ініціатив або надмірні погоджувальні етапи створюють ризики затягування процесів і унеможливають ефективне використання механізмів участі. Більшістю громад

Вінницької області не розроблені Статути та відповідні положення, які регламентують застосування тих чи інших механізмів громадської участі [44].

2. Надмірна бюрократизація процесів. Завищені вимоги до кількості підписів чи складні процедури фактично роблять громадські слухання або місцеві ініціативи малодоступними. Важливо зазначити, що у Вінницькій ТГ ці норми не завищені ні у процедурах громадських слухань, ні у місцевих ініціативах, ні у поданні електронних петицій, що робить механізми участі більш доступними для мешканців. Проте іншим громадам області варто врахувати ризик ускладнення цих процедур під час розробки своїх Положень.

3. Недостатня поінформованість населення про діючі інструменти. Механізми участі часто залишаються невідомими широкому загалу через відсутність зрозумілої комунікації та системного інформування. Особливо помітним є брак доступної інформації на офіційних вебсайтах малих громад Вінницької області, де відсутність системного інформування додатково ускладнює використання громадянами гарантованих механізмів участі.

4. Виклики електронної участі. Проблеми цифрової нерівності, слабка цифрова культура частини населення, ризики щодо захисту даних та формалізація онлайн-процедур зменшують ефективність електронних інструментів. Це також призводить до зниження активності громадян на офіційних онлайн-платформах [1].

5. Ігнорування пропозицій громадян. Недостатній рівень врахування пропозицій, поданих у межах консультацій чи слухань, знижує довіру до інструментів участі. Формальний підхід до їх розгляду демотивує громадян і послаблює місцеву демократію. Органи місцевого самоврядування мають не тільки слухати, а чути мешканців громади.

6. Несприятливий комунікативний клімат у громаді. Відсутність відкритості та підтримувальної позиції з боку місцевої влади зменшує бажання мешканців долучатися до процесів прийняття рішень. Неефективна комунікація та низька культура діалогу стають бар'єрами для активності громадян.

Неоднакове ставлення до мешканців з боку представників місцевої влади погіршує клімат в громаді.

7. Обмеження, спричинені воєнним станом. В період дії воєнного стану в країні організація та проведення масових зібрань громадян набуває особливо складного та ризикованого характеру. Обмеження, пов'язані з безпековою ситуацією, зокрема загроза обстрілів, необхідність дотримання правил укриття та заборона масових заходів у певних умовах, суттєво унеможливають повноцінне використання такого інструменту участі, як загальні збори громадян. Це не лише створює прямі ризики для життя і здоров'я учасників, але й обмежує можливість забезпечити належну організацію, присутність необхідної кількості людей та відкритий характер обговорення. У результаті громади змушені або відкладати проведення таких заходів, або шукати альтернативні форми, зокрема онлайн-формати чи змішані моделі взаємодії, які, однак, не завжди здатні повністю замінити традиційний формат загальних зборів.

Додатковим негативним наслідком воєнного стану стало тимчасове припинення реалізації окремих інструментів громадської участі, зокрема Бюджету громадських ініціатив. Його зупинення пов'язане з перерозподілом бюджетних ресурсів на першочергові потреби оборони та безпеки та обмежує можливості громадян впливати на розподіл коштів місцевого бюджету.

Взаємодія органів публічного управління з громадськістю та інститутами громадянського суспільства залишається одним із ключових чинників розвитку місцевої демократії, однак її ефективність досі обмежується низкою системних проблем. Незважаючи на широкий набір інструментів участі, частина з них не використовується через недосконалість нормативної бази, низьку поінформованість громадян та бюрократизацію процедур. Воєнний стан, цифрова нерівність та недостатня відкритість органів влади додатково ускладнюють залучення мешканців до ухвалення рішень. Водночас зростання організаційної спроможності громадських організацій та наявність сприятливих законодавчих умов свідчать про потенціал для подальшого розвитку участі.

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНА УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ

3.1. Активізації участі громадськості у місцевому розвитку

Активна участь громадськості у місцевому розвитку є одним із ключових чинників сталого та ефективного функціонування територіальної громади, адже саме залучені та відкриті до співпраці жителі формують підґрунтя для прийняття якісних управлінських рішень. Водночас забезпечення такої участі є можливим лише за умови подолання існуючих перешкод у взаємодії між громадянами та органами місцевого самоврядування.

Розглядаючи дане питання, варто повернутися до розглянутих раніше рівнів залучення громадян до місцевого самоврядування та ролей членів громади, від «спостерігача» до «просумента». Надаючи мешканцям інформацію лише про певні дії, заходи, плани влади у населеному пункті, громадськість не отримує іншого вибору, як бути лише спостерігачем цих процесів.

Разом з тим, варто зазначити, що для формування суспільно активних мешканців, реальних творців майбутнього територіальної громади, їх перетворення на «просументів» необхідно пройти всі попередні рівні: надання інформації – інформаційний зв'язок з громадянами – діалог з громадянами – партнерство з громадою – громадське управління. Тому ефективний діалог передбачає постійний інформаційний обмін між владою та громадянами, а справжнє партнерство з громадою може виникнути лише на основі вже встановленої комунікації.

Для ефективного залучення населення до місцевого самоврядування важливо забезпечити громадянам можливість опанувати навички спільного ухвалення рішень, участі в дискусіях та розуміння засад функціонування органів публічної влади [13, с.15].

Звісно, навчити всіх членів територіальної громади повноцінному управлінню її розвитком практично неможливо. Проте проведення освітніх заходів, роз'яснювальних кампаній та практик залучення громадян до процесів

місцевого самоврядування сприятиме тому, що мешканці з часом зможуть ухвалювати більш обґрунтовані рішення, формувати якісні місцеві ініціативи, порушувати на публічних обговореннях актуальні для громади питання. А також, зменшить ймовірність популістських рішень, які лише створюють додаткові проблеми для органів місцевого самоврядування.

Отримані знання мають забезпечити здатність мешканців спільно з органами місцевого самоврядування визначати зміст управлінських рішень, у яких будуть сформульовані ключові параметри послуг, що надаватимуться територіальною громадою. Такий підхід сприятиме трансформації мешканця на активного співучасника управлінських процесів – суб'єкта, який не лише компетентно оцінює якість послуг, але й має можливість впливати на їх зміст, умови надання та результативність.

Водночас, важливою необхідністю для місцевої влади на рівні діалогу з громадськістю (під час громадських консультацій, подання пропозицій чи ініціатив) є уважне ставитися до висловлених думок, не ігнорування та не відхилення їх без належного розгляду. Оптимальним підходом є спільне доопрацювання або уточнення ідей, що дає змогу підвищити їх якість і забезпечити реальну участь мешканців у процесі прийняття рішень. Нехтування думкою громадян формує у населення відчуття власної неспроможності виступати рівноправним партнером для органів влади та фактично відкидає їх на нижчі рівні залучення, що негативно впливає на розвиток місцевої демократії.

Для формування сприятливої атмосфери в громаді та підвищення мотивації громадян до участі необхідно створювати умови, у яких жителі відчуватимуть реальну відкритість органів місцевого самоврядування до співпраці. Важливо забезпечити сталі канали комунікації, у яких представники влади не лише інформують, але й системно реагують на пропозиції та зауваження громадян. Підтримка культури діалогу, публічне визнання внеску активних жителів, а також демонстрація реальних прикладів врахування громадських ініціатив сприяють формуванню довіри та впевненості населення у власній здатності впливати на рішення влади. У результаті підвищується

зацікавленість громадян у співучасті та зміцнюється партнерський характер відносин між громадою і місцевою владою.

Ефективним підходом до підвищення участі громадян у місцевому розвитку є системна робота з локальними лідерами думок та так званими природними активістами – громадянами, які мають високий рівень довіри в своїх мікроспільнотах і здатні впливати на настрої та поведінку інших мешканців.

Підтримка таких лідерів, як посередників між владою і громадою дозволяє налагодити більш оперативний і результативний діалог. Лідери думок здатні доносити складну або процедурну інформацію зрозумілою мовою, пояснювати важливість участі та мотивувати людей долучатися до процесів прийняття рішень. Розвиток їхніх компетентностей через навчання, консультації чи включення до дорадчих органів сприяє підвищенню рівня довіри до органів влади та забезпечує кращу інформованість населення.

Важливим напрямом є робота з ініціативними групами, які виникають природним чином у відповідь на потреби або проблеми конкретних вулиць, кварталів чи громадських об'єднань. Такі групи здатні швидко мобілізувати мешканців, формувати колективні ініціативи, організовувати консультації та обговорення на місцях. У результаті розвитку ініціативних груп формується активне громадське об'єднання (організація), діяльність якого буде спрямована на вирішення реальних потреб громади, а не мати формальний характер.

Одним із важливих завдань ініціативної групи є не тільки вирішення місцевих проблем, а й зростання соціального капіталу, який визначається як потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги, що формується в міжособистісному просторі [3, с. 20-21].

Електронні комунікаційні платформи, зокрема чат-боти та онлайн-сервіси, виступають ефективним інструментом громадської участі для тих категорій населення, які не мають можливості, або не готові брати участь у безпосередніх живих зустрічах, але прагнуть бути поінформованими та залученими до процесів місцевого розвитку. Такий формат взаємодії є особливо важливим для молоді, осіб із обмеженим вільним часом, мешканців віддалених населених пунктів

громади, а також для нових жителів територіальної громади, які лише починають проявляти зацікавленість у громадській діяльності та не мають попереднього досвіду участі в подібних процесах [31].

Поєднання каналів прямої взаємодії з онлайн платформами не лише підвищує якість комунікації між владою та громадою, але й поступово будує довіру, зменшує психологічні бар'єри і мотивує ширше коло мешканців до активної громадської участі.

Ще одним із ефективних підходів стимулювання мешканців до залучення в процеси місцевого розвитку громади є системне поширення успішних прикладів громадської участі. Демонстрація реальних результатів діяльності активних громадян, ініціативних груп формує у жителів відчуття досяжності впливу та підсилює розуміння того, що кожен може відігравати важливу роль у вирішенні питань розвитку громади.

Поширення позитивних історій про громадян, яким вдалося реалізувати ініціативи, вплинути на ухвалення рішень або покращити локальну інфраструктуру, створює сильний мотиваційний ефект. Такі кейси підвищують довіру до механізмів участі, сприяють подоланню скепсису та формують приклади для наслідування. Особливо це важливо для тих груп населення, які не мають достатнього досвіду взаємодії з владою або сумніваються у власних можливостях [11].

Розвиток системи громадянської освіти є одним із ключових інструментів активізації участі громадськості у місцевому розвитку, оскільки саме він формує у мешканців необхідні компетентності, впевненість у власних силах та розуміння механізмів впливу на місцеву політику [42].

Регулярне проведення тренінгів, воркшопів та навчальних курсів щодо повноважень місцевих рад, виконавчих органів, механізмів громадських слухань, місцевих ініціатив, бюджету участі та інших інструментів сприяє тому, що громадяни стають більш компетентними та впевненими у своїй здатності долучатися до управлінських процесів. Такі заходи дозволяють зменшити бар'єр нерозуміння та невпевненості, який часто заважає людям проявляти активність.

Сприяння розвитку шкіл активного громадянина, шкіл проєктного менеджменту та бюджетної грамотності робить можливим формування сталих груп підготовлених мешканців, здатних не лише брати участь у консультаціях, а й ініціювати власні проєкти, ефективно їх реалізовувати та здійснювати громадський контроль. Такі школи сприяють появі локальних лідерів і активних учасників, які згодом можуть стати основою ініціативних груп або громадських організацій.

Також, важливо спрямувати зусилля на молодь, шляхом упровадження шкільних та студентських програм на кшталт «класів місцевої демократії». Це дозволяє формувати культуру участі з раннього віку, розвивати навички прийняття рішень, критичного мислення, відповідальності та командної роботи. Молоді люди, залучені з ранніх років до симуляцій роботи місцевої влади, розробки мініпроєктів чи молодіжних дорадчих рад, стають активними громадянами у дорослому віці.

Активізація участі громадськості у місцевому розвитку є важливим чинником формування спроможної та демократичної територіальної громади, оскільки саме залучені мешканці забезпечують прийняття більш обґрунтованих та легітимних управлінських рішень. Ефективне залучення громадян потребує створення умов для переходу від пасивного спостереження до активної співучасті, що можливе лише за умови системного розвитку комунікації, партнерства та довіри між владою та громадою. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадянська освіта, підтримка лідерів думок, розвиток ініціативних груп і впровадження доступних електронних платформ, які розширюють коло учасників та зменшують бар'єри до участі. Демонстрація успішних прикладів громадської активності та врахування думок мешканців під час ухвалення рішень підсилюють мотивацію та формують відчуття реального впливу. У результаті активна участь громадян стає не епізодичною практикою, а постійним елементом місцевого врядування, що сприяє підвищенню ефективності управління та сталому розвитку громади.

3.2. Методичні рекомендації щодо вибору та застосування ефективного інструментарію залучення громадськості до прийняття рішень

Ефективне залучення громадськості до процесу прийняття рішень є ключовою умовою формування відкритого, демократичного та відповідального місцевого врядування. Оптимальний вибір інструментів громадської участі у місцевому самоврядуванні є важливим аспектом для забезпечення результативної взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськістю.

Зробити правильний вибір місцевій владі допоможе сформований перелік методичних рекомендацій:

1. Здійснення аналізу потреби громади. Це базова передумова для правильного вибору інструментів громадської участі, оскільки саме він дозволяє визначити реальні, а не формальні пріоритети місцевого розвитку. Перед ухваленням рішення щодо застосування консультацій, публічних обговорень, партисипативного бюджетування чи інших механізмів, органам місцевого самоврядування необхідно здійснити системне вивчення запитів, очікувань та проблем мешканців. Ретельне з'ясування потреб громади дає змогу не лише визначити найбільш актуальні теми, але й оцінити рівень зацікавленості та готовності різних груп населення брати участь у процесі прийняття рішень. Наприклад, одні питання можуть вимагати широких публічних обговорень, тоді як інші – консультацій із фаховими групами або залучення ініціативних мешканців через експертні дорадчі ради [18, с.137].

Проведений аналіз також дає змогу визначити, які формати участі будуть найбільш доступними та зручними для жителів – онлайн-платформи, виїзні зустрічі, громадські слухання, робочі групи чи інші формати. Це мінімізує ризики формального залучення та забезпечує реальну участь громадян у виробленні рішень.

2. Визначення категорій мешканців, що будуть використовувати даний інструмент та максимальне їх залучення. У процесі вибору інструментарію громадської участі органам місцевого самоврядування необхідно не лише

створити умови для відкритості, але й проаналізувати, які саме формати комунікації є найбільш зручними для певної категорії мешканців:

- монологіві інструменти (людина висловлює свою позицію, не знаючи реакції влади чи інших громадян) – електронні петиції, письмові звернення, місцева ініціатива, громадська експертиза;
- діалогові інструменти (є можливість представити пропозицію, почути відповідь та уточнити деталі) – консультації, зустрічі з посадовцями, громадські приймальні, тематичні онлайн-сесії;
- полілогові інструменти (усі учасники обмінюються думками, обговорюють і формують спільні рішення) – громадські слухання, публічні консультації, консультативно-дорадчі органи, загальні збори громадян;
- синтезуючі інструменти (колективне узгоджене висловлення позиції громади у визначений час) – місцеві вибори, референдум [17, с. 6-7].

Застосування влучних типів інструментів дозволяє створити простір участі, у якому різні групи населення можуть брати участь у зручний і доступний для них спосіб. Такий підхід зменшує ризики домінування окремих соціальних груп або активістських середовищ, забезпечує баланс інтересів і сприяє більшій легітимності управлінських рішень. У результаті органи місцевого самоврядування отримують більш повну картину громадських очікувань, а мешканці – реальні можливості впливати на розвиток своєї громади.

3. Вибір інструменту громадської участі. Це одним із ключових етапів організації ефективного залучення населення до процесу ухвалення рішень. Оптимальний інструментарій має відповідати конкретним цілям, характеру проблеми, яку необхідно вирішити, та потребам цільових груп мешканців. Тому важливо не обмежуватися традиційними механізмами, а гнучко підходити до їх добору, комбінувати різні формати та впроваджувати нові, більш ефективні практики.

Важливо також оцінювати контекст ситуації, зокрема масштаб питання, рівень суспільної напруги, доступність населення до цифрових технологій, часові обмеження, безпекові умови та ресурсні можливості органів місцевого

самоврядування. Наприклад, у громадах з низьким рівнем цифрової грамотності не варто робити ставку виключно на онлайн-інструменти, а в умовах воєнного стану доцільно активніше застосовувати дистанційні формати залучення.

Окремої уваги потребує інноваційність інструментарію. В умовах децентралізації та цифрової трансформації громадам важливо відходити від суто базових форм і тестувати нові інструменти – фасілітовані діалоги, фокусні групи, інтерактивні платформи обговорень, онлайн-майстерні, партисипативні картування проблем тощо. Можливості застосування деяких нетрадиційних інструментів залучення громадськості представлені в додатку Д.

4. Застосування принципу відкритості. Прозорість у процесах громадської участі є ключовою передумовою довіри між громадянами та органами місцевого самоврядування. Перш ніж обирати конкретні інструменти участі, необхідно забезпечити відкритий доступ до інформації про те, що саме обговорюється, яким є порядок прийняття рішень, на якому етапі громадськість може впливати на процес, та які результати були отримані в підсумку [18, с.137].

Громадяни повинні мати змогу отримати повну, своєчасну та зрозумілу інформацію щодо планів, проектів, бюджетних рішень, програм розвитку – саме це створює основу для залучення мотивованих і добре поінформованих учасників. Відкритість також передбачає можливість висловити свої пропозиції, подати зауваження, брати участь у дискусіях у зручних форматах, а також отримати зворотний зв'язок щодо врахування їхніх ідей.

Прозорий процес дає змогу уникнути маніпуляцій чи вибіркового залучення лише «зручних» груп, забезпечує рівний доступ усіх зацікавлених сторін та дозволяє обрати ті інструменти участі, які найкраще відповідають принципам демократії та інклюзивності.

5. Визначення необхідної оперативності в застосуванні того чи іншого інструменту. Актуальність інформації відіграє ключову роль у виборі оптимального інструменту громадської участі, оскільки різні ситуації вимагають різного темпу взаємодії між владою та громадянами. Якщо процес прийняття рішень передбачає швидке отримання зворотного зв'язку, оперативний

моніторинг потреб, негайне реагування на локальні проблеми або інформування населення в реальному часі, цифрові інструменти стають найбільш ефективними [9, с. 43].

6. Визначення потреб в ресурсах. Критерій ресурсів є досить вагомим при виборі інструментів громадської участі, оскільки будь-який метод взаємодії з громадою вимагає певних витрат часу, коштів та залучення персоналу.

Фінансові ресурси визначають можливість організації заходів певного масштабу та формату. Наприклад, великі громадські форуми, фасилітовані дискусії або серії тренінгів потребують коштів на оренду приміщень, матеріали для учасників, технічне забезпечення (проектори, звук, комп'ютери) та організаційний супровід. Якщо бюджет обмежений, доцільно обирати менш витратні інструменти: онлайн-консультації, електронні опитування або короткі фокус-групи.

Людські ресурси включають наявність персоналу для планування, модерації та фасилітації заходів. Деякі інструменти, як-от партисипативне картування або фасилітовані дискусії, потребують висококваліфікованих модераторів, здатних управляти груповою динамікою та стимулювати продуктивний діалог; це необхідно врахувати.

Технічні ресурси визначають можливість використання цифрових та інтерактивних інструментів. Наявність сучасних платформ для онлайн-опитувань, чат-ботів, інтерактивних карт або систем збору даних дозволяє організувати участь громадян швидко і з мінімальними фізичними витратами.

7. Проведення моніторингу та оцінка результативності є завершальним та надзвичайно важливим етапом у використанні інструментів громадської участі, адже саме він дозволяє визначити ефективність проведених заходів та реальний вплив громади на процеси прийняття рішень. Застосовуючи певний час ту чи іншу форму участі: консультації, форуми, місцеві ініціативи, онлайн-обговорення чи інші інструменти – необхідно систематично проаналізувати, чи досягнуті поставлені цілі, наскільки активно долучалися громадяни та які зміни відбулися внаслідок участі.

Оцінювання може включати аналіз кількісних показників (кількість учасників, отриманих пропозицій, охоплення), а також якісних аспектів – рівня задоволеності учасників, якості діалогу, сприйняття прозорості процесу, впливу рекомендацій на рішення органу влади. Важливо враховувати і організаційні моменти: наскільки обрані інструменти були зручними, доступними, інклюзивними для різних цільових груп.

Результати оцінки дозволяють виявити сильні сторони застосованого інструментарію, а також визначити недоліки чи перешкоди, які слід усунути в процесі їх подальшого використання. Це створює основу для вдосконалення підходів, адаптації методів до потреб громади та підвищення ефективності наступних етапів взаємодії між громадянами та місцевою владою.

Запропоновані методичні рекомендації демонструють, що ефективне залучення громадськості до прийняття рішень потребує системного підходу, який охоплює аналіз потреб мешканців, визначення цільових груп та усвідомлений вибір інструментарію участі. Важливою умовою результативної взаємодії є прозорість процесів, доступність інформації та відкритість органів місцевого самоврядування до зворотного зв'язку. Раціональне поєднання різних форм участі, з урахуванням ресурсних можливостей громади та специфіки ситуації, забезпечує інклюзивність і підвищує довіру населення до влади. Не менш значущим є регулярний моніторинг та оцінювання застосованих механізмів, що дозволяє вдосконалювати підходи й адаптувати їх до реальних потреб громади.

3.3. Розвиток та підтримка дієвих інструментів громадянської участі в системі регіональної політики

У сучасних умовах демократизації публічного управління державна та регіональна політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства передбачає посилення взаємодії громадськості, інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади, запровадження громадського контролю за діяльністю влади на усіх рівнях: від територіальних громад до регіональної влади.

Ефективна взаємодія органів виконавчої влади, місцевого самоврядування з громадськістю, в контексті впровадження національних реформ, соціально-економічного розвитку регіону, вирішення актуальних питань територіальних громад, підвищення ролі та ефективності діяльності громадян, інститутів громадянського суспільства регіону в процесах формування і реалізації державної та регіональної політики є одним з пріоритетів обласної влади.

Дієві механізми та інструменти залучення громадськості є ключовою умовою для забезпечення прозорості, підзвітності та довіри до органів влади, адже саме через них громадяни та інститути громадянського суспільства можуть реально впливати на ухвалення управлінських рішень. Їх ефективне застосування сприяє формуванню збалансованої державної та регіональної політики, орієнтованої на потреби громади.

Обласні військові адміністрації (в т. ч. Вінницька) забезпечують широкі можливості для представлення громадськістю своїх інтересів та їх впливу на реалізацію повноважень облвійськадміністрацій через низку інституційних механізмів і процедур. Основними з них є звернення громадян, консультації з громадськістю (у тому числі електронні та публічні обговорення), діяльність громадської ради при ОВА, проведення громадських експертиз, а також реалізація антикорупційних заходів і забезпечення доступу до публічної інформації та відкритих даних. Важливою складовою є також регуляторна діяльність, яка передбачає оприлюднення проєктів регуляторних актів і звітів про їх результативність.

Органи місцевого самоврядування, знаходяться безпосередній близькості до громади, що дає їм змогу оперативніше реагувати на потреби населення та ефективніше залучати громадян до процесу прийняття рішень. На місцевому рівні функціонує ширший спектр партисипативних форм демократії, серед яких – електронні петиції, бюджет громадських ініціатив (громадський бюджет), конкурс проектів інститутів громадянського суспільства, громадські слухання, загальні збори громадян, обговорення місцевих програм розвитку чи просторового планування. Ці інструменти сприяють формуванню активного громадянського суспільства, посиленню підзвітності влади та розвитку партнерських відносин між громадянами і місцевою владою.

Повномасштабне вторгнення російської федерації суттєво вплинуло на дієвість та можливості використання існуючих механізмів і інструментів залучення громадян до місцевого розвитку. Через запровадження воєнного стану, обмеження на проведення масових заходів та необхідність дотримання безпекових вимог було зменшено інтенсивність проведення громадських слухань, публічних обговорень, загальних зборів громадян, а частина комунікацій із громадськістю перейшла у дистанційний формат. Водночас, у більшості територіальних громад відбулося тимчасове перенаправлення фінансових ресурсів, раніше передбачених для реалізації бюджетів громадських ініціатив, проведення конкурсів проектів інститутів громадянського суспільства та інших форм підтримки громадської активності, на потреби оборони, гуманітарного забезпечення та відновлення критичної інфраструктури.

Разом з тим, в умовах воєнного стану ефективна взаємодія між органами державної влади, громадянами та інститутами громадянського суспільства набуває особливого значення, адже саме вона є ключовим чинником стабільності, довіри та згуртованості суспільства. Налагоджена комунікація дозволяє оперативно обмінюватися інформацією, координувати дії влади та громадськості у сферах безпеки, гуманітарної підтримки, волонтерства, відновлення інфраструктури й соціального захисту. Вона визначає швидкість та

якість реагування на кризові ситуації, сприяє ефективному використанню ресурсів і запобігає дезінформації чи паніці серед населення.

З метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин обласних державної адміністрації з громадськістю, інститутами громадянського суспільства та задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, регіональною владою розроблялися регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства. Так, рішенням 14 сесії Вінницької обласної Ради 8 скликання від 26 листопада 2021 року № 265 було затверджено, розроблену Департаментом інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, Регіональну програму сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2022-2025 роки.

Оскільки у 2025 році дія програми припиняється, альтернативним регіональним документом став План заходів з реалізації в області у 2025-2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджений наказом начальника обласної військової адміністрації від 03 червня 2025 року № 299.

План заходів з реалізації в області Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2025–2026 роки є значно вужчим за змістом документом, оскільки його основна мета полягала у виконанні визначених державою завдань. Він здебільшого містив перелік конкретних дій без глибокого аналізу локальних потреб чи механізмів участі. Натомість Регіональна програма сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області має значно ширший і системний характер: вона враховує реальний рівень залученості громадськості до місцевого розвитку, оцінює дієвість існуючих в громадах інструментів та передбачає комплекс заходів із підтримки, розвитку й розширення тих напрямків і процесів взаємодії громадськості з органами місцевого самоврядування, які покращують ефективність управлінських рішень та сприяють сталому розвитку громади. Таким чином, Програма є не просто інструментом виконання

центральної політики, а стратегічним документом, адаптованим до потреб регіону та орієнтованим на довготривалий розвиток громадянського суспільства.

Тому, розроблення та затвердження Регіональної програми сприяння розвитку громадянського суспільства на наступний період є основною рекомендацією регіональній владі, а саме Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації, спільно із іншими структурними підрозділами ОВА, Громадською радою при ОВА, територіальними громадами, громадськими організаціями, активістами; із залученням міжнародних громадських організацій, таких як U-LEAD.

Оскільки, такими регіональними документами, як Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період 2027 року (далі - Стратегія) та вищезгаданий План заходів з реалізації в області у 2025-2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки (далі - План) вже передбачені деякі заходи, що сприяють залученню жителів до вирішення питань місцевого значення, розвитку форм місцевої демократії, в новому документі їх треба удосконалити та розширити нижче зазначеними пропозиціями.

Здійснений аналіз показав, що попри наявність оновленої законодавчої бази та вимоги розроблення статутів територіальних громад, більшість громад перебувають лише на початковому етапі впорядкування відповідної нормативної документації, що обмежує комплексне застосування інструментів місцевої демократії. Тому одним з напрямів діяльності який можна включити до Регіональної програми сприяння розвитку громадянського суспільства (далі – Регіональна програма) це: підтримка органів місцевого самоврядування у розробленні та вдосконаленні нормативно-правових актів, що регулюють громадську участь і підзвітність влади.

Зазначений напрямок може включати такі заходи:

- методичну, консультаційну та експертну допомогу міжнародних громадських організацій територіальним громадам у підготовці, оновленні або доопрацюванні Статутів територіальних громад;

- розроблення методичних інструкцій рекомендаційного характеру щодо врахування обов'язкових вимог, порядків та термінів розгляду певних ініціатив, процедурних ускладнень (таких як надмірна кількість осіб, необхідних для ініціювання громадських слухань чи внесення місцевих ініціатив) під час розроблення Статутів, оскільки механізми використання процедур громадської участі громади регламентують, виходячи з власних інтересів та враховуючи місцеві особливості;

- проведення заходів щодо поширення вдалих кейсів дієвості інструментів громадської участі у місцевому розвитку, відповідно до діючих Статутів та Положень; досвід врегулювання відповідних нормативних документів;

- експертна допомога в адаптації інструментів партисипативного бюджетування (Бюджету громадської участі) до умов воєнного стану (застосовування нефінансових моделей - конкурси ідей із подальшим включенням найкращих пропозицій до програм соціально-економічного розвитку без окремого бюджету).

Поширеною є ситуація, коли статутні положення не комунікуються громадянам, не популяризуються через доступні канали, а інформація про інструменти участі не оновлюється або відсутня на офіційних вебсайтах, особливо у менших громадах. Це створює враження неактуальності норм або низької зацікавленості влади в залученні мешканців, що, своєю чергою, знижує рівень участі. Фактично, правові механізми існують, але не працюють через інформаційний вакуум і брак системної комунікації.

Тому наступним запропонованим напрямом діяльності Регіональної програми є: забезпечення публічності, відкритості та доступності інформації про існуючі механізми громадської участі. Даний напрямок може включати такі заходи:

- створення та підтримку інформаційних розділів на офіційних вебсайтах громад, де у зрозумілій формі подаються інструкції щодо того чи іншого інструменту громадської участі (місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції, подання запитів, бюджет громадських ініціатив тощо);

- розроблення інфографіки, буклетів, відео та інших матеріалів, що пояснюють порядок застосування механізмів участі;
- проведення інформаційно-просвітницьких кампаній у громадах, включно з виїзними заходами для малих та віддалених громад;
- проведення навчальних тренінгів для представників органів місцевого самоврядування з розвитку ефективної комунікації з громадськістю.

Незважаючи на те, що функціонування електронних інструментів демократії участі супроводжується низкою технічних, організаційних та комунікаційних викликів, в умовах воєнного стану та обмежень на проведення масових заходів вони стали дієвою та безпечною альтернативою традиційним формам залучення громадян. Електронні сервіси дозволяють забезпечити безперервність громадської участі, розширити доступ до консультацій і зворотного зв'язку та залучати мешканців навіть у віддалених громадах.

Оскільки в Стратегії та Плані вже закладені цілі та завдання спрямовані на підвищення спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування до запровадження і використання інструментів електронного урядування та е-демократії, а також підтримку процесів цифрової трансформації діяльності інститутів громадянського суспільства (в т. ч. створення умов для можливості використання модуля «Е-конкурси» на платформі «ВзаємоДія») в Регіональній програмі варто спрямувати вектор на самих громадян (забезпечення доступу та залученості громадськості до електронних інструментів демократії):

- забезпечення підключення до волоконно-оптичного зв'язку всіх сільських громад Вінницької області;
- популяризацію електронних сервісів через інформаційні кампанії та співпрацю зі школами, середніми та вищими навчальними закладами, громадськими організаціями.

Крім того, рекомендується Управлінню цифрової трансформації Вінницької обласної військової адміністрації розглянути можливість звернення до Міністерства цифрової трансформації України з пропозицією щодо створення єдиної онлайн-платформи інструментів громадської участі (наприклад, на базі

платформи «Взаємодія») з посиланнями на відповідні офіційні сайти обласних, районних військових адміністрацій та територіальних громад для переходу до інструментів, застосування яких забезпечують місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Поряд з використанням інструментів е-демократії важливо підтримувати і канали прямої взаємодії з громадськістю. Для цього в Регіональній програмі мають бути передбачені заходи в межах наступного завдання: розвиток інфраструктури для згуртування, забезпечення комунікації в громадах та ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства. А саме:

- сприяння створенню нових та розвиток існуючих на рівні громад ресурсних центрів, хабів, комунікативних майданчиків, інших інфраструктурних об'єктів.

Громадянська освіта є ключовою умовою формування активного та відповідального громадянина, який розуміє механізми впливу на владу, усвідомлює власну роль у прийнятті рішень і прагне долучатися до розвитку своєї громади. Тому в Регіональній програмі має містити окремий напрямок: розвиток громадянської освіти та включати наступні заходи:

- проведення навчань, тренінгів для громадськості та інститутів громадянського суспільства щодо використання механізмів громадської участі, з формуванням конкретних ініціатив та подання їх до органу місцевого самоврядування;

- проведення заходів з ознайомлення та практичного використання новими інструментами громадської участі, такими як фасілітований діалог, майстерні, партисипативне картування проблеми;

- організації пришкільних гуртків «я активний громадянин», «школа лідерства», «школа проєктного менеджменту та бюджетної грамотності» для підготовки активної та обізнаної молоді.

Фінансування заходів Регіональної програми сприяння розвитку громадянського суспільства має ґрунтуватися на поєднанні кількох джерел, що забезпечить її стабільність та дієвість. Основним джерелом мають виступати

кошти обласного бюджету, які гарантують базове виконання запланованих завдань. Водночас важливо передбачити співфінансування з бюджетів територіальних громад, що сприятиме їхній більшій зацікавленості у впровадженні програмних заходів. Додаткові можливості відкриває залучення грантових коштів міжнародних донорських організацій, які громади та структурні підрозділи обласної адміністрації можуть отримувати шляхом підготовки та подання проєктних заявок, спрямованих на досягнення цілей програми.

Оскільки у відновленні та соціально-економічному розвитку регіону зацікавлені не лише регіональна влада, органи місцевого самоврядування та громадськість, а також бізнес, тому важливе і його залучення до реалізації визначених Регіональною програмою цілей та завдань, в рамках міжсекторальної співпраці. Можлива реалізація наступних заходів:

- організація та проведення форуму громадянського суспільства присвяченого міжсекторальній співпраці;
- створення Фонду розвитку громадських ініціатив, для фінансування проєктів в рамках конкурсу проєктів інститутів громадянського суспільства.

Ще однією рекомендацією, яку варто регіональній виконавчій владі довести до органів місцевого самоврядування є створення (там де вони відсутні) у структурі виконавчих органів спеціалізованого підрозділу (або визначити окрему посадову особу), відповідального за комунікацію з громадськістю та координацію механізмів громадської участі. Такий підрозділ має забезпечувати системне інформування населення, організацію консультацій і публічних заходів, адміністрування інструментів участі (електронних і традиційних), супровід локальних ініціатив, а також моніторинг ефективності застосування механізмів залучення громадян до місцевого розвитку. Це сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та довіри між громадою та місцевою владою.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було комплексно досліджено теоретичні, нормативно-правові та практичні засади громадської участі в місцевому розвитку, визначено особливості функціонування механізмів та інструментів залучення громадськості, а також проаналізовано наявні інструменти громадської участі та закріплені в нормативній базі механізми їх застосування, дієвість даних інструментів на рівні громади. Дослідження підтвердило, що громадська участь виконує функцію як демократичного механізму, так і ресурсу, що сприяє сталому розвитку громад та ефективності публічної політики на місцевому рівні.

Проведений аналіз наукових підходів дозволив уточнити сутність базових понять дослідження та розглянути форми, методи та рівні участі громадськості у місцевому самоврядуванні дозволяє сформулювати комплексне розуміння механізмів залучення мешканців та окреслити напрями подальшого удосконалення практик громадської участі на локальному рівні. У роботі також окреслено методологічну базу процесу громадської участі, яка ґрунтується на категоріальному, партисипативному, менеджеріальному (співпрацювальна концепція Collaborative Governance) підходах. Доведено, що саме поєднання цих підходів формує сучасну модель участі, яка поєднує демократичні цінності, ефективність управління та партнерську взаємодію влади і громадян.

Нормативно-правовий аналіз показав, що в Україні сформовано розгалужену законодавчу основу для залучення громадськості до процесів місцевого розвитку, яка поступово адаптується до європейських стандартів демократичного врядування. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» 9 травня 2024 року № 3703-IX, значно розширило законодавче нормування основних механізмів реалізації прав громадян України на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні, своєчасне і повне отримання інформації про діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Прийняття

Закону України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-IX значно полегшить громадам процес регламентування проведення публічних консультацій на всіх етапах постановки проблеми, розроблення, формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення у відповідних сферах суспільного життя. Водночас, низка нормативних актів потребує подальшої конкретизації механізмів реалізації визначених форм участі, особливо в умовах дії воєнного стану.

Особливе значення має обов'язковість затвердження статутів територіальних громад (встановлена Законом № 3703-IX), адже саме статутні положення мають чітко регламентувати процедури взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю та визначати інструменти місцевої демократії. У цьому контексті на органи місцевого самоврядування покладається ключова відповідальність за якісну розробку локальних нормативних документів, що забезпечать прозорість, ефективність та доступність механізмів громадської участі. Належна нормативна регламентація має виконувати не лише регулятивну, а й стимулюючу функцію - мотивувати громадян до активної участі, а органи влади - до відкритої комунікації та підзвітності.

Вивчення зарубіжного досвіду взаємодії органів публічної влади з громадськістю засвідчило, що ефективні моделі громадської участі в різних країнах ґрунтуються на відкритості даних, усталеній культурі діалогу, розвинених процедурах консультацій та активному використанні цифрових інструментів. Аналіз американської, скандинавської, західноєвропейської та східноєвропейської моделей дав змогу зрозуміти, що більшість механізмів вже є діючими в громадах України: партисипативне бюджетування, цифрові платформи, публічні консультації, інструменти громадського контролю, консультативні ради, але не всі демонструють високу результативність. Також є і нові для нас: такі як «лабораторії інновацій» (де спільно працюють представники влади, громадських організацій, бізнесу та наукових кіл над пошуком ефективних рішень суспільних проблем) та громадські асамблеї (органи з випадково відібраних громадян, які представляють різні соціальні

групи та працюють над розв'язанням конкретних суспільних проблем), які можна впроваджувати. Ще один інструмент, вартий уваги - це онлайн-платформи, які дають змогу проводити обговорення в режимі реального часу з можливістю взаємного перегляду та обміну коментарями.

Досвід різних країн переконливо підтверджує, що навіть найкращі інструменти працюють лише за умови наявності активної, обізнаної та відповідальної громади, адже саме рівень громадянської участі визначає реальний вплив цих механізмів на ухвалення рішень. Таким чином, міжнародна практика підкреслює важливість розвитку культури участі, підзвітності влади та цифрової доступності, як ключових умов побудови ефективної партисипативної моделі на місцевому рівні в Україні.

Дослідження форм та інструментів залучення мешканців громад Вінницької області до місцевого розвитку показало, що система громадської участі поступово формується, але цей процес є нерівномірним. Незважаючи на оновлення законодавчої бази та вимогу щодо обов'язкового ухвалення статутів територіальних громад, значна частина громад ще не розпочала цей процес. Найбільших успіхів у впровадженні процедур участі досягли великі міські громади, зокрема Вінницька та Гайсинська, тоді як чимало сільських громад демонструють недостатню відкритість та відсутність необхідних регламентів. Водночас поширення таких інструментів, як бюджет участі, консультативно-дорадчі органи та електронні петиції, свідчить про зростання потреби у громадській участі як з боку жителів, так і органів місцевого самоврядування. Загалом результати дослідження засвідчують позитивні зрушення у розвитку участі громадськості, однак вказують на необхідність подальшого удосконалення нормативної бази та впровадження системного підходу в усіх громадах області.

Аналіз дієвості форм участі громадськості у розвитку Вінницької міської територіальної громади засвідчує, що ключовим чинником їх результативності є не формальне існування механізмів, а їх реальна практична спроможність забезпечувати діалог між владою та мешканцями. Розвиток інструментів

громадської участі у Вінниці демонструє загалом позитивну динаміку, зокрема зростання кількості громадських слухань, якісно ініційованих електронних петицій та активність у Бюджеті громадських ініціатив. Водночас аналіз виявляє і низку проблем – обмежений рівень ініціювання слухань самою громадою, недостатню обізнаність мешканців щодо повноважень органів місцевого самоврядування та потребу у підвищенні підзвітності міської влади. Деякі корективи в використання інструментів громадської участі внесла і війна, так припинені конкурси проектів «Бюджет громадських ініціатив» та інститутів громадянського суспільства. Зупинення дії даних інструменту не є виключно негативним явищем, оскільки є проявом підтримки громадської позиції щодо пріоритетності фінансування Збройних сил України перед реалізацією проектів благоустрою чи проведенням культурно-освітніх заходів. Загалом механізми участі у Вінницькій ТГ є дієвими й здатними впливати на розвиток громади, а постійний моніторинг оцінки ефективності інструментів громадської участі та їх удосконалення активнішої залученості мешканців громади до її розвитку.

В ході дослідження виявлено, що взаємодія органів публічного управління з громадськістю та інститутами громадянського суспільства обмежується сукупністю проблем, серед яких: невпевненість громадськості у власних силах, часте ігнорування владою думки громадськості, неналежна якість інформування населення про діяльність ОМС, пасивність громадян у пошуку інформації. Практичне застосування інструментів участі часто ускладнене невизначеністю та бюрократизацією процедур, недовірою до влади, нерівними можливостями доступу до електронних форм участі, а також слабкою включеністю громадян у процеси прийняття рішень, що ускладнюється в т. ч. і безпековими умовами воєнного стану.

Для забезпечення дієвої громадської участі необхідно створити умови, за яких мешканці переходять від пасивного сприйняття рішень до активної взаємодії з органами влади, що можливе лише за наявності налагодженої комунікації, партнерських відносин і взаємної довіри. Важливими складовими цього процесу є розвиток громадянської освіти, підтримка активних

представників громади, стимулювання роботи локальних ініціативних груп і впровадження зручних цифрових інструментів, які роблять участь ширшою та доступнішою. Позитивний ефект підсилюється через демонстрацію успішних прикладів залучення та реальне врахування пропозицій мешканців у процесі прийняття рішень, що сприяє формуванню усвідомленого відчуття впливу. За таких умов участь громадян перетвориться на сталу практику місцевого врядування, яка підвищить ефективність управління та сприятиме сталому розвитку громади.

Ефективне залучення громадськості до прийняття рішень потребує системного підходу та врахування особливостей місцевої громади, її потреб і цілей. Методичні вказівки щодо вибору та застосування ефективних інструментів громадської участі підкреслюють важливість попереднього вивчення очікувань мешканців, залучення різних груп населення та комбінування інструментів участі різних типів для забезпечення інклюзивності та збалансованості процесу. Підібрані інструменти мають відповідати змісту завдання, типу проблеми, наявним ресурсам і рівню громадської активності. Моніторинг і оцінка результативності інструментів участі дозволяють виявляти їх сильні та слабкі сторони, вдосконалювати підходи та підвищувати ефективність подальшої взаємодії.

У ході дослідження підтверджено ключову гіпотезу: застосування ефективних методів залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень, а також розвиток й підтримки дієвих інструментів громадської участі в системі регіональної політики, забезпечать зростання громадської активності та підвищення результативності участі населення у місцевому розвитку, що проявлятиметься у покращенні якості управлінських рішень та сталому розвитку громади. А також, доповнено її наступним твердженням: ефективність механізмів та інструментів громадської участі та рівень активності самої громадськості – є взаємозалежними чинниками, оскільки результативність інструментів участі безпосередньо впливає на готовність мешканців долучатися

до процесів ухвалення рішень, тоді як активна та вмотивована громада підсилює ефективність застосовуваних механізмів.

На основі виявлених закономірностей та аналізу проблемних аспектів сформульовано рекомендації для регіональної влади щодо підвищення ефективності участі громадськості в управлінських процесах і місцевому розвитку, які мають практичну значущість для громад регіону та органів місцевого самоврядування, а саме розробити Регіональну програму сприяння розвитку громадянського суспільства на наступний період з включенням наступних напрямків:

- підтримка органів місцевого самоврядування у розробленні та вдосконаленні нормативно-правових актів, що регулюють громадську участь і підзвітність влади;
- публічність, відкритість та доступність інформації про існуючі механізми громадської участі та можливості участі в них;
- розвиток громадянської освіти, тренінгів та консультацій для мешканців і посадових осіб;
- забезпечення доступу та залученості громадськості до електронних інструментів демократії;
- розвиток міжсекторного партнерства для спільного вирішення питань місцевого розвитку та інші.

Запропонована Регіональна програма сприяння розвитку громадянського суспільства виступає одним із ключових і дієвих механізмів громадської участі, оскільки створює системні умови для посилення впливу громадян на місцевий розвиток, удосконалення управлінських процесів та зміцнення партнерства між владою і громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 9 способів залучення жителів до рішень громади. Аналітична стаття експертів Проєкту USAID «Говерла». URL: <https://decentralization.ua/news/17626> (дата звернення: 05.11.2025)
2. Аналітичне дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад. Проєкт USAID «ГОВЕРЛА» та ГО «Європейський діалог». URL: <https://surl.li/litqaz> (дата звернення: 03.11.2025)
3. Безпалько О. В., Авельцева Т. П., Мацевко Н. В. Технології активізації громади: метод. посіб., 2006. 90 с.
4. Васильковський О. Т. Механізми взаємодії органів публічного управління з громадськістю. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2024. 254 с.
5. «Верховна Рада України прийняла Закон щодо народовладдя...» Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://surl.lu/rdbswu> (дата звернення: 13.10.2025)
6. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. 1985. URL: <https://surl.lt/wyrmpk> (дата звернення: 23.09.2025)
7. Гегель Г. В. Ф. Роботи різних років: у 2 т. Т. 2, 1971. 51 с.
8. «Громадські слухання - це колективні зустрічі громадян з представниками місцевої влади...». Довідник громадського активіста. URL: <https://surl.li/rvdjid> (дата звернення: 10.10.2025)
9. Днесь С. Розвиток форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні. Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2024. 46 с.
10. Європейська хартія місцевого самоврядування: ратифікована Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР. URL: <https://surl.li/pdlaom> (дата звернення: 25.09.2025)

11. Єршомка Д. В., Тарабацький М. Г. Проблемні аспекти налагодження взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства. *Публічне управління і адміністрування*, 2023. № 1(79). С. 85–92.

12. «Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні - 2023-2025». Офіційний сайт Українського незалежного центру політичних досліджень. URL: <https://surl.li/cxyusp> (дата звернення: 13.11.2025)

13. Карий О. І., Панас Я. В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: Асоціація міст України, 2015. 176 с.

14. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://surl.li/nawebe> (дата звернення: 15.10.2025)

15. Кращі практики регулювання інструментів громадської участі на місцевому рівні: метод. рекомендації. Київ: Рада Європи, 2019. 12с.

16. Кривокульська Н., Богач Ю. Аналіз форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні. *Економічний аналіз*. 2020. Т. 30, № 4. С. 60–66.

17. Лебідь А. С., Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навч.-метод. посіб. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.

18. Лукашевський Ю. О. Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова). Національний університет «Львівська політехніка» Львів, 2024. 218 с.

19. «Напрями активізації участі громадськості у місцевому самоврядуванні в містах України. Аналітична записка». Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://surl.lu/bthwer> (дата звернення: 03.10.2025)

20. Нестерович В. Ф. Вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів...: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 736 с.

21. Офіційний сайт Бабчинецької сільської ТГ. URL: <https://babchynecka-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 17.10.2025)

22. Офіційний сайт Вінницької міської територіальної громади. URL: <https://www.vmr.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025)

23. Офіційний сайт Гайсинської міської ТГ. URL: <https://haisyn-municipality.gov.ua/> (дата звернення: 17.10.2025)
24. Офіційний сайт Жмеринської МТГ. URL: <https://zhmerinka-adm.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2025)
25. Офіційний сайт Калинівської МТГ. URL: <https://kalynivka-mr.gov.ua/> (дата звернення: 18.10.2025)
26. Офіційний сайт Кунківської сільської ТГ. URL: <https://kunkivska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2025)
27. Офіційний сайт Ольгопільської сільської ТГ. URL: <https://olgopilska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2025)
28. Офіційний сайт Студенянської сільської ТГ. URL: <https://studenianska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 22.10.2025)
29. Офіційний сайт Тульчинської МТГ. URL: <https://tulchynska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 22.10.2025)
30. Офіційний сайт Яришівської сільської ТГ. URL: <https://yaryshivska-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 23.10.2025)
31. Орловська Ю., Ларіонова К. Сучасні умови впровадження електронної демократії у публічне управління....*Економічний простір*, № 171, 2021. С. 52-57. URL: <https://surl.li/jocvsv> (дата звернення: 23.10.2025)
32. Положення про Бюджет громадських ініціатив Вінницької МТГ: рішення Вінницької міської ради від 25.12.2015 № 13 (зі змінами). URL: <https://surl.li/ycmvfw> (дата звернення: 01.11.2025)
33. Поник Є. А., Польовий М. А. Розвиток та підтримка дієвих інструментів громадської участі в системі регіональної політики. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2025. 228 с.
34. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі...: Наказ Міністерства фінансів України від 03.03.2020 № 94. URL: <https://surl.li/ltxdgs> (дата звернення: 18.09.2025)

35. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи...: Постанова КМУ від 05.11.2008 № 976. URL: <https://surl.li/etsdrs> (дата звернення: 15.09.2025)

36. Про звернення громадян. Закон від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://surl.li/sbwzhj> (дата звернення: 15.09.2025)

37. «Проект Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь...». Сайт офісу Ради Європи в Україні. URL: <https://surl.li/arbpiil> (дата звернення: 25.09.2025)

38. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.08.2025)

39. Про публічні консультації: Закон від 20.06.2024 № 3841-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text> (дата звернення: 19.09.2025)

40. Про внесення змін до Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області до 2027 року...: Рішення 66 сесії 8 скликання від 25.04.2025 № 1124. URL: <https://surl.li/qaitcy> (дата звернення: 20.11.2025)

41. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства...: Указ Президента України від 07.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 15.11.2025)

42. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти...: Розпорядження КМУ від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://surl.li/btjjwr> (дата звернення: 07.11.2025)

43. Рябчук М.Ю. Громадянське суспільство. *Енциклопедія сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31976> (дата звернення: 10.09.2025)

44. Статут Вінницької міської територіальної громади: Рішення Вінницької міської ради від 22.08.2025 № 3011. URL: <https://www.vmr.gov.ua/misto-ta-vlada#13> (дата звернення: 28.10.2025)

45. Чернявський С. Д. Зарубіжний досвід взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Наукові перспективи, 2025. № 5(59). С. 609-618
46. Шульга В. Зарубіжний досвід комунікативної взаємодії органів публічної влади та суспільства. URL: <https://surl.li/kztbec> (дата звернення: 02.10.2025)
47. «Що таке «участь громадськості», «залучення громадськості», рівні та навіщо це потрібно?» Офіційний сайт Волинської ОДА. URL: <https://surl.li/yghmze> (дата звернення: 28.09.2025)
48. Carstensen H. V., Bason C. Powering Collaborative Policy Innovation: Can Innovation Labs Help? The Innovation Journal. 2018. Vol. 17(1). P. 1–26.
49. Chadwick A. The Hybrid Media System: Politics and Power. Oxford: Oxford University Press, 2021.
50. ConsultVox. URL: <https://www.consultvox.co/blog/les-outils-de-la-participation-citoyenne/> (дата звернення: 02.10.2025).
51. DEM громадський бюджет. URL: <https://budget.e-dem.ua/0510100000/projects> (дата звернення: 29.10.2025).
52. DEM місцеві петиції. URL: <https://petition.e-dem.ua/vinnysia/> (дата звернення: 29.10.2025).
53. Smith G. Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 240 p.
54. Toots M., Kalvet T., Krimmer R. Social Media Use in Public Administration... Electronic Government and Electronic Participation. 2022. Vol. 41. P. 172–186.
55. Transparency International Ukraine. URL: <https://surl.lu/hbavjn> (дата звернення: 04.11.2025).
56. Zimmer A., Priller E. Civil Society Organizations in Germany: Development, Challenges, and the Impact of COVID-19. Nonprofit Policy Forum. 2021. Vol. 12(4). P. 553–579.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Форми участі громадськості у місцевому самоврядуванні, передбачені Законом України
«Про місцеве самоврядування в Україні»**

№ п/п	Форма участі	Характеристика форми участі визначена Законом	Стаття Закону
1	Місцевий референдум	Це інструмент прямої демократії, за допомогою якого громада самостійно ухвалює рішення з питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування. Предметом референдуму можуть бути будь-які локальні питання, визначені Конституцією та законами.	Стаття 7
2	Загальні збори (конференція) жителів	Форма колективного обговорення та вирішення місцевих питань жителями певної території. Збори вважаються правомочними за участі більше половини виборців відповідної території, а конференція - якщо присутні не менше двох третин делегатів. Порядок проведення визначає статут громади.	Стаття 8
3	Місцева ініціатива	Мешканці можуть подати пропозицію щодо будь-якого питання, що належить до повноважень місцевої ради. Ініціатива обов'язково розглядається на черговому засіданні ради за участі представників ініціативної групи, після чого рада ухвалює рішення.	Стаття 9
4	Громадські слухання	Публічні зустрічі мешканців з депутатами та посадовцями, під час яких обговорюються важливі питання розвитку громади. Жителі можуть ставити запитання, висловлювати пропозиції та впливати на формування рішень.	Стаття 13
5	Участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету	Громадяни можуть подавати свої пропозиції щодо формування та розподілу бюджетних коштів. Механізм участі визначається статутом або окремим рішенням ради.	Стаття 13 ¹
6	Публічні консультації	Організуються місцевою владою для збору думок і пропозицій щодо рішень, що мають суспільне значення. Жителі можуть долучатися шляхом подання власних рекомендацій.	Стаття 13 ²
7	Консультаційно-дорадчий орган при ОМС	Жителі залучаються до роботи дорадчих структур при органах влади. Їхня роль - допомога у підготовці рішень, аналіз проєктів актів та внесення пропозицій щодо діяльності органів місцевого самоврядування.	Стаття 13 ³
8	Громадське оцінювання ОМС	Визначається як форма громадського контролю, що передбачає аналіз роботи органів чи посадових осіб, підготовку висновків і рекомендацій за підсумками оцінювання.	Стаття 13 ⁴
9	Органи самоорганізації населення	За ініціативою жителів можуть створюватися будинкові, квартальні, вуличні та інші ОСН, яким місцева рада може делегувати частину своїх повноважень і ресурсів.	Стаття 14

Джерело: складено автором на основі статей Закону України «Про місцеве самоврядування»

Додаток Б

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, що регулюють застосування форм безпосередньої участі громадянськості

Громада	Наявність розробленого, затвердженого статуту	Формами безпосередньої участі жителів громади у вирішенні питань місцевого значення є:	Розроблені ОМС порядки проведення щодо тих чи інших механізмів
Вінницька міська територіальна громада	Рішенням 58-ої сесія Вінницької міської ради 22 серпня 2025 року № 3011 затверджено Статут Вінницької міської територіальної громади	Форми закріплені в статуті: 1) місцеві вибори; 2) місцевий референдум; 3) загальні збори (конференції) жителів; 4) місцева ініціатива; 5) громадські слухання; 6) публічні консультації; 7) громадська експертиза; 8) участь жителів громади у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; 9) оцінювання громадськістю діяльності органів/ посадових осіб місцевого самоврядування; 10) органи самоорганізації та участь населення в їх діяльності; 11) участь у роботі інститутів громадянського суспільства; 12) електронні петиції; 13) консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування; 14) інші форми безпосередньої участі.	Положення «Про загальні збори (конференцію) жителів Вінницької міської територіальної громади»; Положення «Про місцеву ініціативу у Вінницькій міській територіальній громаді»; Положення «Про громадські слухання у Вінницькій міській територіальній громаді»; Положення «Про публічні консультації у Вінницькій міській територіальній громаді»; Положення «Про громадську експертизу у Вінницькій міській територіальній громаді»; Порядок розгляду електронних петицій, адресованих Вінницькій міській раді (додатки до Статуту); Положення про Бюджет громадських ініціатив Вінницької міської ТГ, затверджене рішенням Вінницької міської ради від від 25.12.2015 р. №13 (зі змінами 2023 року)
Жмеринська міська територіальна громада	Статут 2016 року Жмеринської територіальної громади. Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми закріплені в статуті: · місцеві вибори; · місцевий референдум; · загальні збори громадян; · місцеві ініціативи; · громадські слухання; Звернення до органів і посадових осіб місцевого самоврядування міста; участь в роботі органів місцевого самоврядування та робота на виборних посадах; · участь у діяльності місцевих організацій та осередків	ПОЛОЖЕННЯ про Бюджет громадських ініціатив м. Жмеринки 2017 року; Розпорядження «Про затвердження форми запиту на інформацію та порядку складання, подання запитів на інформацію та її отримання» від 14 червня 2011 року №116-р; Порядок розгляду електронних петицій, адресованих Жмеринській міській раді Вінницької області, який затверджений міською радою.

		політичних партій, громадських органів, професійних і творчих спілок; інші форми участі.	від 15 листопада 2016 року № 224; Порядок доступу до публічної інформації, розпорядником якої є міська рада та її виконавчі органи, опрацювання запитів на публічну інформацію в міській раді та її виконавчих органах, затверджений рішенням виконавчого комітету від 25 серпня 2011 р. № 198 .
Калинівська міська територіальна громада	Статут 2017 року Калинівської міської об'єднаної територіальної громади. Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми участі закріплені в статуті: місцеві вибори; місцеві референдуми; загальні збори; громадські слухання; місцеві ініціативи; органи самоорганізації населення; участь у роботі інститутів громадянського суспільства, що займаються питаннями здійснення місцевого самоврядування у громаді; інші форми участі, незаборонені законодавством.	Порядок організації громадських слухань Калинівської міської об'єднаної територіальної громади (визначено статутом); ПОЛОЖЕННЯ про публічні консультації з громадськістю з питань, віднесених до компетенції Калинівської міської ради (рішення виконавчого комітету Калинівської міської ради 8 скликання 17 липня 2024 року №350)
Гайсинська міська територіальна громада	Рішенням 83 сесії 8 скликання від 19 червня 2025 рок №17 затверджено Статут Гайсинської міської територіальної громади	Форми закріплені в статуті: 1.1. місцеві вибори; 1.2. місцевий референдум; 1.3. загальні збори жителів; 1.4. місцеві ініціативи; 1.5. громадські слухання; 1.6. звернення громадян до посадових осіб та органів місцевого самоврядування, в т.ч. у формі електронних петицій; 1.7. консультативне опитування; 1.8. публічні консультації; 1.9. консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування; 1.10. участь у роботі наглядових рад, чи інших контрольно-наглядових органів, застосовниками яких є рада; 1.11. участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету та громадський бюджет; 1.12. громадське оцінювання діяльності органів та	Положення про загальні збори (конференції) жителів Гайсинської міської територіальної Громади; Положення про місцевої ініціативи; Положенням про громадські слухання у Гайсинській територіальній громаді; Положення щодо подання та розгляду електронних петицій до ради та її виконавчих органів визначається Положення про громадський бюджет Положення про громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування (посилання на дані Положення в Статуті, деякі з них розроблені, інші - ні)

		посадових осіб місцевого самоврядування; 1.13. участь у створенні та діяльності органів самоорганізації населення; 1.14. інші форми участі.	
Тульчинська міська територіальна громада	Проект статуту від 2022 року Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми зазначені в проекті Статуту: 1. участь у місцевих виборах; 2. участь у місцевих референдумах; 3. участь у загальних зборах громадян за місцем проживання; 4. реалізація прав на місцеві ініціативи; 5. участь у громадських слуханнях; 6. участь у публічних консультаціях; 7. проведення громадської експертизи; 8. створення та участь у діяльності органів самоорганізації населення; 9. участь у роботі інститутів громадянського суспільства; 10. подання електронних петицій до міської ради; 11. консультативно-дорадчі органи (громадські ради); 12. інші форми безпосередньої участі.	Положенням про загальні збори громадян за місцем проживання у Тульчинській міській територіальній громаді; Положенням про місцеві ініціативи у Тульчинській міській територіальній громаді; Положенням про громадські слухання на території Тульчинської міської територіальної громади; Положення про громадську експертизу у Тульчинській міській територіальній громаді; Порядок розгляду електронних петицій, адресованих Тульчинській міській раді; Положення про Бюджет громадських ініціатив (бюджет участі), затверджене рішенням 49 сесії 7 кликання від 22.05.2020 р. № 1714 (посилання на дані Положення в Статуті, деякі з них розроблені, інші - ні)
Ольгопільська сільська територіальна громада	Статут 2023 року Ольгопільської сільської територіальної громади, затверджений рішенням 29 сесії 8 скликання від 18.04.2023 року № 629. Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми закріплені в статуті: 1. місцеві вибори; 2. місцеві референдуми; 3. загальні збори громадян за місцем проживання; 4. місцеві ініціативи; 5. громадські слухання; 6. звернення громадян до органів і посадових осіб місцевого самоврядування, в т.ч. в формі електронних петицій; 7. консультації з громадськістю; 8. участь у консультативно-дорадчих органах, утворених при органах місцевого самоврядування; 9. участь у роботі контрольно-наглядових органів, утворених за рішенням ради;	Положення про загальні збори громадян за місцем проживання; Положення про місцеві ініціативи Ольгопільській сільській ТГ Положення про громадські слухання в Ольгопільській сільській ТГ Положення про порядок подання та розгляду електронних петицій, адресованих Ольгопільській сільській раді, її виконавчим (затверджено в додатках до Статуту) Положення про громадський бюджет Ольгопільської сільської ТГ, затверджене рішенням 42 сесії 8 скликання від 14.05.2024 року № 892; Положення про публічні електронні консультації з громадськістю з питань

		10. участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів для покращення розвитку територіальної громади; 11. участь у створенні та діяльності органів самоорганізації населення; 12. інші форми участі.	віднесених до компетенції органів місцевого самоврядування в Ольгопільській сільській ТГ, затверджене рішенням 34 позачергової сесії 8 скликання від 22.09.2023 року № 747.
Яришівська сільська територіальна громада	Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми громадської часті висвітлені на сайті: 1. електронні петиції 2. звернення до посадовця	Відсутні на сайті громади
Студенянська сільська територіальна громада	Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми громадської часті висвітлені на сайті: 1. звернення громадян; 2. електронні петиції; 3. публічні консультації; 4. громадська рада/ органи громадської участі; 5. громадський бюджет.	ПОЛОЖЕННЯ про громадський бюджет Студенянської сільської територіальної громади
Бабчинецька сільська територіальна громада	Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми громадської часті висвітлені на сайті: 1. діяльність молодіжної ради; 2. звернення громадян; 3. громадський бюджет; 4. електронні консультації та опитування.	Положення про громадський бюджет в Бабчинецькій сільській територіальній громаді, затверджене рішенням сесії Бабчинецької сільської ради від «26» березня 2025 року № 362. Положення про публічні електронні консультації з громадськістю з питань, віднесених до компетенції органів місцевого самоврядування в Бабчинецькій територіальній громаді, затверджене рішенням від 26.03. 2025 року №365
Кунківська сільська територіальна громада	Відсутній затверджений статут згідно нових вимог чинного законодавства	Форми громадської часті висвітлені на сайті: 1. звернення до посадовців; 2. електронні петиції/ опитування	Відсутні на сайті громади

Джерело: сформовано автором на основі інформації з офіційних сайтів громад та місцевих нормативно-правових актів.

Додаток В

Інформація офіційних сайтів громад щодо консультативно-дорадчих органів громад

Громада	Перелік основних консультаційно-дорадчих органів громади	Місцеві акти, які регулюють діяльність консультативно-дорадчих органів громади
Вінницька міська ТГ	- Рада підприємців при Вінницькому міському голові; - Рада з питань розвитку інформаційних технологій при Вінницькому міському голові; - Медична рада при Вінницькому міському голові; - Туристична рада при Вінницькому міському голові; - Дитяча дорадча рада при міському голові; - Вінницька молодіжна рада; - Координаційна рада конкурсу «Бюджет громадських ініціатив Вінницької міської територіальної громади»; - Рада родин загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України при Вінницькому міському голові - Координаційна рада з питань внутрішньо переміщених осіб у Вінницькій міській територіальній громаді - Рада безбар'єрності при Вінницькому міському голові	Згідно рішення Вінницької міської ради «Про Регламент виконавчих органів міської ради» від 13.02.2025р. № 391. Розпорядження міського голови від 11.06.2021 р. № 106-Р «Про внесення змін до розпорядження міського голови № 79-Р від 14.04.2017р. «Про створення Туристичної ради при Вінницькому міському голові» Розпорядження міського голови від 03.02.2025р. № 12/р Про внесення змін до розпорядження міського голови від 25.04.2014 №123-р «Про створення Вінницької молодіжної ради» та інші.
Жмеринська міська ТГ	Громадська рада Раду з питань внутрішньо переміщених осіб при Жмеринській міській раді Рада безбар'єрності Жмеринської міської територіальної громади	ПОЛОЖЕННЯ про громадську раду при Жмеринській міській раді (склад Ради не оновлювався з 2023 року чи функціонує невідомо) Рішенням виконавчого комітету Жмеринської міської ради від «19» вересня 2024 р. № 381 затверджено склад та положення ради рішенням виконавчого комітету від «16» серпня 2024 року № 344 затверджено склад та положення ради
Калинівська міська ТГ	Рада з питань внутрішньо переміщених осіб при Калинівській міській раді Молодіжної ради при Калинівській міській раді	Розпорядженням міського голови від 24 листопада 2023 року м. Калинівка № 95 створено Раду з питань внутрішньо переміщених осіб при Калинівській міській раді, затверджено її склад та положення
Гайсинська міська ТГ	На сайті інформація відсутня	
Тульчинська міська ТГ	Рада безбар'єрності Молодіжна рада	Рішення виконавчого комітету Тульчинської міської ради від 19.02.2025 № 82 «Про утворення Ради безбар'єрності» Рішенням 45 сесії Тульчинської міської ради 8 скликання від 20.08.2024 року № 3206 «Про створення молодіжної ради

		Тулчинської міської територіальної громади»
....	...	
Яришівська сільська ТГ	Рада безбар'єрності	Рішення виконавчого комітету Яришівської сільської ради від 09 липня 2025 року № 82 «Про створення Ради безбар'єрності при Яришівській сільській раді», затверджено склад та положення
Ольгопільська сільська ТГ	<i>Інформація про наявність на офіційному сайті громади відсутня</i>	-
Студенянська сільська ТГ	Молодіжна рада <i>Раду з питань внутрішньо переміщених осіб (лише оголошення про створення)</i>	-
Бабчинецька сільська ТГ	Молодіжної ради Рада безбар'єрності	Рішення 21 сесія Бабчинецької сільської ради 8 скликання від 23 грудня 2023 року № 2001 «Про затвердження складу Молодіжної ради при Бабчинецькій сільській раді» Рішення 20 сесії Бабчинецької сільської ради 8 скликання від 25.11.2022 р. № 1937 «Положення про молодіжну раду Бабчинецької територіальної громади» Розпорядження Бабчинецької сільської ради від 20 серпня 2024 року № 48 «Про утворення ради безбар'єрності»
Кунківська сільська ТГ	Рада безбар'єрності	Рішення виконавчого комітету Кунківської міської ради від 23 травня 2025 року № 49 «Про створення Ради безбар'єрності при виконавчому комітеті Кунківської сільської ради»

Джерело: сформовано автором на основі інформації з офіційних сайтів громад.

Додаток Г

Стимули та перешкоди залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні та можливості і загрози, які можуть виникнути під час цього процесу

Стимули для залучення	Перешкоди для залучення
- чинне законодавство підтримує механізми участі, - існує іноземна підтримка демократичних практик, - розвинені ОГС, - наявні успішні приклади залучення, - відсутність сильних упереджень через тривалу перерву в традиціях, - незадоволеність поточним станом мотивує громадян до активності, що спирається на природне прагнення впливати на життя громади, - наявність навчальних закладів і програм, що готують фахівців, - історичні традиції самоорганізації.	- відсутність навичок залучення в ОМС, - низький рівень комунікаційної, правової та громадянської освіти як посадовців, так і населення, - незначне відчуття належності до громади, - недосконалість регулювання, - недоведення процесів участі до логічного завершення, - формальне ставлення до громадської думки, - недовіра до влади, - стереотипи, політична апатія, - штучно перервані традиції, - побоювання роботи з великою аудиторією, - нерозуміння психології громади.
Можливості які відкриває залучення	Загрози, які створює залучення
- краща обґрунтованість рішень, - можливість їх корекції, - уникнення помилок, - зменшення корупційних ризиків, - зростання довіри, - активізація громадян, - зміцнення авторитету влади та поживлення громадського життя, - полегшення імплементації складних рішень, - посилення аргументації їх ухвалення, - формування сучасної управлінської культури, - наближення до принципів Хартії місцевого самоврядування.	- можливий розкол громади, - протистояння між групами впливу, - затягування процесів або «зависання» рішень у дискусіях, - потреба у значних ресурсах, - опір або саботаж з боку зацікавлених груп чи посадовців, - ризик помилкової інтерпретації окремих думок, як позиції всієї громади, - формування рішень, що виходять за межі компетенції органів влади, - якщо із залучення нічого не випливає або рішення громади не підтримані владою - це може викликати апатію та втрату довіри.

Джерело: на основі огляду літературних джерел.

Нетрадиційні інструменти залучення громадськості

Інструмент громадської участі	Особливості використання
«ГАРЯЧА ЛІНІЯ» (ЧАТ) В ІНТЕРНЕТІ	Онлайн-чат дозволяє працівникам органів місцевого самоврядування чи комунальних підприємств оперативно відповідати на запитання громадян у письмовій формі. Модератор забезпечує швидкість реагування та коректність спілкування.
ГОСТЬОВА КНИГА НА ІНТЕРНЕТ-САЙТІ	Гостьова книга дає змогу користувачам залишати свої відгуки, пропозиції чи зауваження, які бачать як адміністратори сайту, так і інші відвідувачі. Це онлайн-форма «книги відгуків», що дозволяє збирати думки громадян щодо різних питань та оперативно реагувати на їхні звернення.
МАЙСТЕРНІ	Одноденний структурований захід за участю 25–30 осіб, відібраних так, щоб представляти різні соціальні групи громади. Дискусія проходить у кілька етапів: від визначення проблеми до спільного формування узгодженої позиції. Інструмент дозволяє отримати зважене колективне бачення щодо важливих питань.
СУСІДСЬКІ ФОРУМИ	Неофіційні відкриті зустрічі мешканців, де кожен може висловити свою думку про місцеві проблеми, дізнатися про дії влади та громадських організацій, а також обмінятися досвідом із сусідами. Формат сприяє комунікації, інформуванню та згуртуванню громади.
ФОКУСНІ ГРУПИ	Невелика група (6–12 осіб) упродовж 1,5–2 годин обговорює певне питання під керівництвом модератора. Дає можливість глибше зрозуміти якісні оцінки, мотиви та реакції громадян, хоча не відображає кількісної думки всього населення.
ФОРУМ НА ІНТЕРНЕТ-САЙТІ	Онлайн-майданчик, де користувачі можуть ставити запитання, залишати коментарі та обговорювати визначені теми. Повідомлення зберігаються на сайті, формуючи відкритий банк громадських думок та пропозицій.
НАСТАВНИЦЬКА ДОПОМОГА ГРОМАДСЬКИМ ЛІДЕРАМ	Освітні програми та школи для активістів і майбутніх лідерів, що проводяться за участю представників місцевої влади. Дають знання про роботу органів самоврядування, розвивають лідерські компетенції та сприяють формуванню підготовлених громадських лідерів.
ФАСИЛІТОВАНИЙ ДІАЛОГ	Професійно організована групова розмова під керівництвом фасилітаторів у безпечному просторі, де всі учасники мають рівні можливості висловитися. Метод сприяє глибшому розумінню, налагодженню довіри та виробленню спільних рішень.
ПАРТИСИПАТИВНЕ КАРТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ	Візуальний формат роботи, у межах якого учасники разом «наносять» проблеми на карту громади. Метод добре працює для невеликих груп (15–20 осіб) і допомагає наочно визначити пріоритетні зони та подальші кроки планування.

Джерело: на основі огляду літературних джерел.